

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

TEORIE NACIONALISMU: ROZBOR A KOMPARACE

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Milena Marková**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Milena Marková**
Osobní číslo: **P11000193**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Teorie nacionalismu: rozbor a komparace**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.

Bakalářská práce podrobně analyzuje tři teorie nacionalismu podle amerického politologa Benedicta Andersona, českého sociologa Ernesta Gellnera a anglického historika Erica J. Hobsbawma. Nejprve popíše, jak tyto teorie charakterizovaly nacionalismus a národ a vysvětlovaly jejich vznik, rysy a vliv na stát a společnost. Autorka následně provede komparaci uvedených pohledů na nacionalismus, jejíž cílem bude nalezení společných a odlišných prvků těchto jednotlivých teorií a provede jejich zhodnocení.

V bakalářské práci budu využívat primární a sekundární literaturu a její komparace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ANDERSON, Benedict. Představy společnosti. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1490-8

GELLNER, Ernest. Nacionalismus. Brno: CDK, 2003. ISBN 80-7325-023-3

HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3

HOBSBAWM, Eric J. Národy a nacionalismus od roku 1780. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-85959-55-0

HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

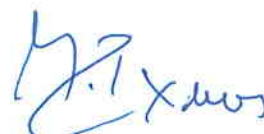
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, panu Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady při konzultacích k této práci.

Anotace

Bakalářská práce podává přehled o třech teoriích nacionalismu podle významných badatelů Benedicta Andersona, Ernesta Gellnera a Erica J. Hobsbawma. V prvních třech kapitolách práce popíše autorka myšlenky a názory výše zmíněných teoretiků na národy a nacionalismus. Primárně bude vycházet z děl: *Představy společnosti* od B. Andersona, *Národy a nacionalismus* od E. Gellnera a *Národy a nacionalismus od roku 1780* od E. J. Hobsbawma. Ve čtvrté kapitole autorka provede komparaci těchto děl a poukáže na společné prvky a odlišnosti teorií uvedených autorů. V závěru bakalářské práce autorka podá ucelený historický obraz nacionalismu a shrne informace, které jsou v práci uvedené.

Klíčová slova

Národ, stát, nacionalismus, společnost, kultura, jazyk, etnikum

Annotation

The Bachelor thesis provides an overview of three theories of nationalism based on works of significant explorers Benedict Anderson, Ernest Gellner and Eric J. Hobsbawm. In the first three chapters the author of the work describes thoughts and opinions of the above mentioned theorists on nations and nationalism. It will be primarily based on these works: Imagined communities by B. Anderson, Nations and Nationalism by E. Gellner and Nations and Nationalism since 1780 by E. J. Hobsbawm. In the fourth chapter the author will draw a comparison of the works and point out what elements they have in common and their differences. In the end, the author will provide a comprehensive historical view of nationalism and summarize information mentioned in the work.

Keywords

Nation, state, nationalism, society, culture, language, ethnic group

Obsah

Úvod	8
1 Ernest Gellner (1925 – 1995).....	9
1.1 Úvod do nacionalismu	9
1.2 Kultura a organizace	9
1.3 Kultura a organizace, státy a nacionalismus.....	10
1.3.1 Nacionalismus nutný, nebo nahodilý?	11
1.4 Krátké dějiny lidstva.....	12
1.5 Liberalismus versus marxismus (teorie „tavícího kotle“)	13
1.6 Stádia přeměny nacionalismu	14
1.7 Sňatek státu a kultury	16
1.8 Zhoubná nakažlivost nacionalismu	18
1.9 Tři stádia morálky.....	18
1.10 Kořeny a člověk.....	20
1.11 Víra a kultura	20
1.12 Muslimský fundamentalismus a arabský nacionalismus.....	21
1.13 Marxismus a islám.....	22
1.14 Nacionalismus jako historický výplod nebo výtvar nové doby?.....	22
1.14.1 Český nacionalismus	24
1.15 Shrnutí Gellnerovy teorie	24
2 Benedict Anderson (nar. 1936).....	26
2.1 Definice národa	26
2.2 Kulturní kořeny	27
2.2.1 Náboženská společenství.....	28
2.2.2 Dynastická říše	28
2.3 Způsoby chápání času.....	29

2.4	Zdroje národního vědomí	29
2.5	Staré jazyky, nové vzory	31
2.6	Oficiální nacionalismus a imperialismus.....	33
2.7	Poslední vlna nacionalismu	34
2.7.1	Koloniální nacionalismus.....	34
2.8	Vlastenectví, rasismus a jazyk.....	36
2.8.1	Vztah nacionalismu a rasismu.....	36
2.8.2	Koloniální rasismus.....	37
2.8.3	Oficiální nacionalismus.....	38
2.9	Cenzus, mapy, muzeum.....	38
2.10	Paměť a zapomínání	41
2.10.1	Pojetí starého a nového.....	41
2.10.2	Odlišné etnikum, jeden jazyk	42
2.10.3	Životopis národů.....	43
2.11	Závěrem.....	43
3	Eric John Ernest Hobsbawm (1917-2012).....	45
3.1	Úvod do Hobsbawmovy teorie nacionalismu.....	45
3.2	Národ jako novinka: Od revoluce k liberalismu.....	46
3.3	Liberální konstrukce státu v 19. století.....	46
3.3.1	Národní hospodářství a stát	47
3.4	Lidový protonacionalismus	48
3.5	Pohled z vládní perspektivy.....	51
3.6	Proměna nacionalismu (1870 – 1918).....	53
3.6.1	Politické změny	54
3.6.2	Nacionalismus a Socialismus	55
3.6.3	Politické názory v dopisech.....	56
3.7	Vrchol nacionalismu (1918 – 1950).....	57

3.7.1 „Mnohanárodnosti“	57
3.8 Nacionalismus na konci 20. století	60
4 Komparace teorií nacionalismu podle E. Gellnera, B. Andersona a E. J. Hobsbawma	62
5 Závěr	65
6 Seznam použitých zdrojů.....	67
6.1 Seznam knižních zdrojů	67
6.2 Seznam periodik	68
6.3 Seznam použitých internetových zdrojů	68

Úvod

Problematika nacionalismu je velmi obšírné a mnoha teoretiky zkoumané téma. Je komplikované sestavit souvislou a vypovídající komplexní definici, jelikož tato ideologie v průběhu dějin prošla několika změnami a je potřeba se na toto téma dívat z hlediska konkrétního kontextu neboli teorii nacionalismu aplikovat na určité oblasti. Z tohoto důvodu a rovněž z důvodu dlouhodobého zájmu o tuto problematiku jsem se rozhodla pokusit se uchopit téma nacionalismu a zaměřit se na tři přední teoretiky, kteří se tímto tématem zabývali.

Cílem bakalářské práce, s názvem *Teorie nacionalismu: rozbor a komparace* je podat přehled o třech přístupech k nacionalismu podle významných badatelů Benedicta Andersona, Ernesta Gellnera a Erica J. Hobsbawma. Práce bude vycházet primárně z těchto děl: *Představy společenství* (B. Anderson), *Národy a nacionalismus* (E. Gellner) a *Národy a nacionalismus od roku 1780* (E. J. Hobsbawm), která jsou ústředními zdroji mapujícími názory a myšlenky výše zmíněných autorů.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První tři kapitoly podávají detailní informace o vzniku národů a nacionalismu z pohledu jednotlivých autorů. Každá kapitola je dále členěna do částí podobně, jako ve zmíněných primárních publikacích. Čtvrtá kapitola provádí srovnání teorií z předešlých tří kapitol. Zaměřuje se na společné znaky, a také na jejich odlišnosti. V závěru bakalářské práce se pokusím o ucelený historický obraz nacionalismu a přehled klíčových myšlenek, které jsou v práci uvedené. Během zpracovávání práce jsem čerpala z knižních publikací, periodik i internetových zdrojů, které jsou uvedeny na konci tohoto dokumentu.

1 Ernest Gellner (1925 – 1995)

„Ernest Gellner patřil mezi nejvýznamnější sociální filozofy druhé poloviny 20. století. Byl vynikající analytik moderní společnosti, kritik krátkodobých myšlenkových směrů, autor, který prohloubil naše vědomosti o společenských a kulturních podmínkách vývoje západní vědy. Neméně významné jsou jeho přínosy v oblasti filozofie dějin.“¹

1.1 Úvod do nacionalismu

Následující kapitoly se budou do detailu zabývat tématem nacionalismu – od jeho počátku až do současnosti. Popíše jeho různé projevy a možnosti uchopení podle kontextu, ve kterém se vyskytuje. V souvislosti s národy a nacionalismem se v jednotlivých kapitolách vyskytnou i témata příbuzná a pro hlavní téma práce důležitá, jako je např. kultura a její vliv na společnost. Jednotlivé kapitoly obsahují ve svém názvu klíčová slova, o kterých bude daná část textu pojednávat.

Ernest Gellner uvádí ve své knize *Národy a nacionalismus* (1983), že nacionalismus vyvstává z modernizace, jejíž nejvýraznějším projevem je industrializace. Tento jev poukazuje na proměnu společnosti, která už není držena ve feudálních poutech, ale naopak, industrializace způsobuje sociální mobilitu a poukazuje na jednotlivce toužící po úspěchu. Každý se chce prosadit, a aby toto bylo možné, je zde potřeba nového zdroje soudružnosti, kterým je nacionalismus. Nacionalismus tedy vyšel z tehdejší situace a potřeb společnosti.

Podle E. Gellnera se od nacionalismu nelze izolovat, jelikož se společnost už nikdy nevrátí k předmoderním loajalitám a společným národním identitám.

1.2 Kultura a organizace

Kultura je uměle vytvořený jev, který byl odjakživa součástí lidského druhu. Prvky kultury zahrnují společné jmění nějaké skupiny; jedná se o sdílené návyky, způsob slovního vyjadřování, příprava a konzumace jídla, atd. Kultura je naučená a předává se mezi členy společenství, nýbrž fakt, že lze „kulturu“ vůbec vytvářet, je dán

---

¹ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.

geneticky. Tuto schopnost je možné mezi lidmi sdílet, je u všech lidí stejná (jazykovědec Noam Chomsky uvádí přirovnání ke schopnosti osvojit si jazyk, tedy když jsou všichni lidé schopni naučit se mluvit nějakým jazykem, mohou získat i kulturu). Aby byla možná existence kultury, je zde nutný genetický základ.

Kultury mezi jednotlivými společnostmi se ale liší. Společnosti si mezi sebou mohou kulturní prvky donekonečna předávat, obměňovat a doplňovat.

Druhým velmi důležitým faktorem, který charakterizuje společnost, je **organizace**. Každý jedinec hraje významnou roli, má svá práva a závazky, plní povinnosti. Organizace, stejně jako kultura, tvoří náplň sociálního života, ale je třeba tyto dva faktory od sebe oddělovat.

Kultura a organizace přispěly k definování termínu nacionalismus. *Nacionalismus je politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto.* Tato definice jasně říká, že kultura neboli v tomto případě národ, je jasně ohraničená skupina, do které mohou vstoupit pouze její členové. Pokud národní stát obsahuje více „nečlenů“, účel nacionalismu je zmařen. Národ je tedy tvořen sdílenou kulturou, která slouží jako jeho opěrný bod.

1.3 Kultura a organizace, státy a nacionalismus

Kultura a organizace byly považovány za univerzální a věčné, což se v žádném případě nedá aplikovat na stát a nacionalismus. Důležitý předpoklad nacionalismu je existence centralizovaného státu. Nacionalismus vymezuje hranice jednotek, ale zároveň předpokládá jejich institucionální vedení („stát“), a také to, že zajistí vládu členů „národní“ kultury, která tuto jednotku definuje. Jinými slovy, do vedení národního státu se nedostanou žádní nečlenové dané kultury – cizinci.

E. Gellner hovoří o kultuře, organizaci a státu, jako o důvodech, které zabraňovaly existenci nacionalismu v agrární společnosti. Kultura a organizace jsou jevy univerzálními a věčnými, na rozdíl od státu, který se rodí jen v určitých společnostech. Nacionalismus mohl být pouze tam, kde byl stát považován za samozřejmost a nutnost. Během přechodu k moderní společnosti došlo k proměně dvou zmíněných věčných entit (kultury a organizační moci), která již vznik

nacionalismu umožňovala. V agrární společnosti byla u menšin kultura vysoká, v moderní společnosti pronikala kultura celým společenstvím.²

Náraz teorie nacionalismu přichází ve chvílích, kdy se lidé nechtějí distancovat od ostatních kultur a naopak často žijí v takových skupinách, kde se prvky kultury překrývají a její členové to nevnímají jako důvod k odporu. V soužití tyto členy ani nenapadne, že tím nabourávají nějaký univerzální princip (nacionalismus). Nacionalisté si tento jev vysvětlují jako momentální dobu, kdy je věčně trvající nacionalismus neaktivní, jelikož národ tu byl odjakživa a je to věčná entita. Národy jsou základem lidstva a naplňují ho skrze své specifické kultury.

Je třeba rozlišit, jak se nacionalismus jeví sám sobě a jaký opravdu je. Sám sebe vnímá jako obecně platný a věčný princip. Z nacionalismu vyplývá, že by mělo být přirozené, aby lidé cítili nechuť k soužití s cizinci a vládu těchto lidí s odlišnou kulturou. Nacionalisté si uvědomují, že v některých společenstvích jeho zásady neplatí (univerzalita) a v souvislosti a tímto „problémem“ hovoří o probuzení (národním probuzení). Člověk by měl sám sebe probudit k národní identitě – ochraňovat svou národní kulturu a svůj stát před vedením cizinců, kteří ho mohou znehodnotit.

1.3.1 Nacionalismus nutný, nebo nahodilý?

V mnoha studiích lze najít jasné vymezení nutného a nahodilého nacionalismu. Ernest Gellner se nepřiklání ani k jednomu z dvou protilehlých pólů. Nacionalismus není v žádném případě nahodilý jev a jeho kořeny mají hluboký význam. Nevyskytoval se univerzálně, proto jej nepocítují všichni lidé; někteří jsou k nacionalismu náchylní, jiní nikoli. Koncem 18. století se prokázal velký vliv nacionalismu a evropský kontext patří mezi většinu lidstva, která se projevila jako skupina k nacionalismu tíhnoucí.

K otázce nutného či nahodilého nacionalismu se Gellner zařazuje do středu – zaujímá kompromisní stanovisko – a vyhýbá se oběma krajnostem. Nacionalismus je za určitých okolností, které nejsou nikdy všeobecné, skutečně nepostradatelný. Jako příklad opačného postoje lze uvést přístup primordialistů. Primordialisté totiž zastávají názor, že nacionalismus má starobyklý původ, čímž se liší od modernistů, kteří zařazují

---

² RÁKOSNÍK, Jakub. Ernest Gellner, Nacionalismus. *Časopis Národního muzea: Řada historická*. 2004, roč. 173, 1-4.

kořeny nacionalismu naopak do moderního světa. Rovněž Ernest Gellner se s tímto pohledem ztotožňuje.

1.4 Krátké dějiny lidstva

Tato kapitola se věnuje projevům nacionalismu v různých obdobích lidské společnosti. Aby bylo možné dopracovat se ke vzniku teorie nacionalismu, je potřeba nahlédnout do počátečních stádií společenství. Jak již bylo zmíněno, organizace a kultura hrají v této problematice klíčovou roli, nicméně v každém společenství jsou uchopovány z jiných stran. Stádia dějin lidstva lze rozdělit na tři základní: lovecko-sběračské, zemědělské a vědecko-průmyslové.

Lovecko-sběračská společnost

V tomto stádiu byl vznik nacionalismu prakticky nemožný. Jednalo se o malé skupiny lidí, které se prolínaly a kombinovaly s ostatními. Shlukování těchto skupin často vedlo k multikulturalismu (koexistenci různorodých sociokulturních skupin). V těchto společnostech neexistovalo žádné státní řízení či propracovanější kultura, tudíž i možnost nadřazenosti jedné kultury nad ostatními.

Zemědělská společnost

V zemědělské společnosti byla situace opačná. Dochází k prudkému nárůstu populace, což je způsobeno zejména možnostmi pěstování potravin a jejich následného uchování. Vývoj se ale rovněž promítá do dělby práce, organizace společnosti a vzniku nových profesí.

Tato společnost je typická systémem donucování, který vede k soudružnosti členů společenství, z čehož vyplývají pravidla legitimacy. Ti, kteří používají donucovací prostředky, jsou ohraničeni a fungují v hierarchickém systému. Hierarchická organizace spočívá v přísně oddělených vrstvách a v čím vyšší vrstvě se jedinci nachází, tím více drží privilegií. Tato společnost je hodnotově rovnostářská, nicméně zde funguje vnitřní diferenciací (specifické vystupování, výslovnost, společenské postavení, atd.). Kultura zemědělské společnosti spočívá v posílení, sjednocení a ucelení hierarchického systému.

Později se v této společnosti objevuje náznak nacionalismu právě díky touze po kulturním sjednocení a byrokratické centralizaci.

Vědecko-průmyslová společnost

Vědecko-průmyslová společnost se projevuje ekonomickým růstem, což je jeden z principů politické legitimacy (druhým je nacionalismus), tedy posouzení přijatelnosti systému. Společnost se rozrůstá, čímž se zvyšuje i sociální mobilita, vzniká potřeba nových technologií a objevují se nové pracovní příležitosti.

V moderní společnosti dochází k výskytu stále novějších postupů a metod, které vedou k poslušnosti a přinášejí možnost morálního vzrůstu. Je to úplný opak metod starých naplněných nedůvěrou a strachem.

Je tedy očividné, že v takové společnosti je stabilní struktura nemožná. Společnost stratifikovaná se přeměňuje ve společenství formálně-rovnostářské. Výraznými rysy této společnosti jsou také (mimo mobilitu) anonymita, roztržičnost a změna povahy práce, která už není založena pouze na fyzické síle, jak tomu bylo v předešlém stádiu.

1.5 Liberalismus versus marxismus (teorie „tavícího kotle“)

Tato kapitola se zabývá dvěma protipóly nahlížejícími na teorii nacionalismu. Nejprve provede stručný popis prvků liberalismu a následně deskripci marxismu v kontextu vlivu modernizace.

Klíčovými myšlenkami liberalismu jsou důraz na rozvoj trhu a individualismus. Za pozitivní lze považovat mezinárodní dělbu práce a sledování vlastních individuálních zájmů, které jsou v podstatě výhodou pro všechny – pro celek.

Na druhé straně marxismus považuje trh za střet zájmů a obecně ho vnímá negativně, jako jakousi iluzi. Trh je zaměřený jednostranně a pouze to vypadá, že funguje ve prospěch všech. Politická struktura rovněž nevzniká samovolně a je předpojatá. Zakládá si na podřízení se většině, z čehož vyplývá vznik internacionalismu. Představuje vizi o odstranění všech materiálních požitků a specifických kultur. Dnes už je ale zřejmé, že tato teorie neplatí.

Co se týče industrializace, lze ji uchopit velmi různorodě. V každé části světa je na ni pohlíženo jinak v závislosti na tom, kdy do dané části pronikne. Tento jev je ovlivněn různými faktory. V místech, kde se industrializace objevila dříve, je možné najít mnoho výhod. Tyto oblasti si sice mohou nárokovat mocnější postoj vůči ostatním, nicméně mladší znalci modernizace mají možnost se od svých vykořisťovatelů odtrhnout a vytvářet si tak vlastní kulturu či politický systém a mít své suverénní území.

Takovou formu nacionalismu, která je nejtypičtější, lze označit jako nacionalismus německý, jenž spočívá v preferenci lidových kultur, ochraně průmyslu a nové buržoazie.

1.6 Stádia přeměny nacionalismu

Tato kapitola poskytne stručný přehled pěti stádií přeměny nacionalismu. Přeměnu nacionalismu lze nejlépe zpozorovat v kontextu střední a středovýchodní Evropy, kde si politická organizace zakládala na dynastiích, náboženstvích či teritoriálních institucích, nikoli v první řadě na jazyku a s ním spojené kultuře.

1. stádium: Vídeňské uspořádání

V roce 1815 proběhla vídeňská konference, na které jednaly evropské autority ohledně uspořádání Evropy po napoleonských válkách. Cílem bylo stabilizovat poměry a vrátit zpět do předešlé podoby v roce 1789. Úprava se měla týkat zájmu o náboženství, zachovat tradiční instituce, podporovat celistvost a kontinuitu území. Autority sledovaly několik klíčových bodů, mezi které také patřila racionální správa vlastnictví, důraz na vzdělání, zavedení jednotného jazyka (jelikož se jednalo o říši, společným jazykem byla němčina, která vystřídala do té doby univerzální latinu) a racionalizace státní správy. Zasedající konference ve Vídni kladli důraz na liberální a protestantské ctnosti, nicméně toto stádium nelze ještě zcela považovat za nacionalistické.

2. stádium: Věk iredentismu

V tomto stádiu vešel nacionalismus více v povědomí, a to prvním povstáním v souvislosti s rebelií Řeků. Tato situace úplně nesouvisela s modernizací, jelikož

ke střetu došlo na území dnešního Rumunska, kde Řekové žili jako menšina, a stáli mezi místními obyvateli a muslimskými vladaři, z čehož vyplývá, že je pravděpodobné, že neusilovali o jednotný moderní stát, nýbrž o návrat do starých dob – Byzancie. Ke střetům mezi těmito národy tedy nedocházelo pouze kvůli odlišným vírám, kultuře, apod., ale především kvůli tomu, že tyto národy neměly absolutně nic společného (rebelové – křesťané versus muslimové), kromě boje o moc.

V této situaci je tedy možné pozorovat objevení nacionalismu. I když byl v roce 1815 opomíjen a ignorován, o století později roku 1914 došlo k jeho zakořenění a o čtyři roky déle hrál klíčovou roli v principu politické legitimacy.

3. stádium: Doba versailleská a wilsonovská

Už z názvu vyplývá, že se jedná zejména o stádium existující v kontextu Francie. Díky etnické různorodosti nelze tento princip aplikovat v Evropě východní. Rozhodující byl fakt, který ukázal stranu národa ve válce.

Toto stádium je považováno za nestabilní. Slabší státy podléhaly novým říším, převzaly jejich problémy a jejich nesouhlas byl pouze symbolický. S odporem neměly většinou ani šanci uspět a bylo by zbytečné to zkoušet.

4. stádium: Etnické čistky

V tomto stádiu je na etnika nahlíženo jako na synonymum kultury, politické jednotky a státu. Je mnoho způsobů, jak takové jednoty dosáhnout. Jedním z nich je např. *zapomnění* na různorodost svého kulturního původu (Ernest Renan). Tento proces je ale dlouhodobý a postupný a bylo možné ho pozorovat hlavně ve Francii.

Druhým způsobem je naopak velmi rychle sjednocení, a to etnická čistka, která proběhla např. v Jugoslávii. Zejména střední Evropa ve 40. letech je názornou ukázkou etnických čistek (války, rasismus, násilná migrace...), i když nebyly v takovém rozsahu jako v Jugoslávii.

Vytláčování probíhalo i v minulosti stejně jako v pozdější době, pouze v menším měřítku. Další nepokoje tohoto rázu bylo možné zpozorovat také mezi Řeky a Turky ve 20. letech 19. století či později právě v Jugoslávii a SSSR.

5. stádium: Oslabení národního cítění

Oslabení národního cítění bylo na mnoha místech žádoucí. Jelikož je průmyslová společnost čím dál, tím vyspělejší, uvádí do pohybu procesy oslabující etnické cítění. Takový *pohyb* je viditelný zejména v západní a částečně střední Evropě.

Důležité je oslabení extremismu, o které se stará stabilní a bohatá vláda očekávající obecný růst. Lidé, kteří nějakým způsobem mohou či nemusí mít etnické předsudky, své předpojetí nedávají najevo, jelikož nechtějí přijít o své bezpečí a pohodlí a tím se brání násilnému konfliktu.

Pokud přijde pád autority, obnovení sociální soudružnosti může zajistit etnické hnutí, které se velmi rychle zorganizuje. Předmětem etnického hnutí je na prvním místě území (země a půda jsou pro etnika nejdůležitějšími symboly). Po roce 1945 nastala změna vnímání území, jelikož už nebyla tak důležitá samotná rozloha území, jako rychlost, kterou se toto území rozšiřovalo.

1.7 Sňatek státu a kultury

Tato kapitola se bude zabývat prvky kultury ve vztahu k nacionalismu v kontextu Evropy. Barevnost kultur se lišila podle konkrétních částí evropského kontinentu a časového zařazení. Evropu lze rozdělit do čtyř hlavních částí – pásem.

První pásmo

Jedná se o západní část Evropy, konkrétně o pobřeží Atlantského oceánu. V této oblasti už po dlouhou dobu trval jakýsi vztah kultury a státu ještě předtím, než se uvažovalo o projevech nacionalismu. Toto pásmo bylo poměrně kulturně-jazykově vyspělé s občasným objevením se dialektu. Nicméně, větší jazykové rozdíly byly patrné mezi různými sociálními vrstvami než mezi jednotlivými regiony. Nacionalismus tedy v tomto ohledu nepřinesl žádné změny a vyplýval z historického kontextu. Byla zde zaznamenána pouze jediná změna, a to vznik Irské republiky.

Nacionalismus v tomto pásmu v minimálním měřítku existoval, ale nemuselo se ho být domáháno. Větší kulturní jednotky neměly potřebu bojovat o vytvoření svého politického celku po ukončení období středověku (jako příklad projevu moderního nacionalismu ve Francii lze považovat Johanku z Arku).

Druhé pásmo

Postupem stále více na východ od přímoří lze vejít do pásma druhého. Toto pásmo je považováno za slabý region, který je beznárodní a náchylný k nacionalismu. Jedná se o oblast bývalé Svaté říše římské. Země spadající do druhého pásma vlastnily bohatou kulturu s četným jazykovým vybavením, ale také s potřebou jednotné úpravy pravopisu. I když kultura těchto zemí byla opravdu vyspělá, postrádala *stát*.

Země druhého pásma trpěly politickou roztržičností z mnoha různých příčin. Italský a německý nacionalismus nabídl pomoc těmto rozvinutým kulturám, postrádajícím ochránce (stát) v podobě sjednocení. Sjednocení prostřednictvím Pruska, které ale neznamenal osvobození, neobsahovalo etnické čistky, nýbrž mírnou a nenásilnou formu sjednocení.

Třetí pásmo

Čím více se posouvá na východ, tím větší se vyskytují problémy. Zatímco se v druhém pásmu vyskytoval spíše liberální nacionalismus, ve třetím pásmu působil nacionalismus radikální a násilný. V těchto oblastech je totiž postrádána jak kultura, tak stát a je zde nutnost jejich vytvoření. Udělení formy národnímu státu a národní kultuře představuje mnohé komplikace díky nesourodé kultuře a jazyku. Z toho vyplývá, že v tomto pásmu sice byly zastoupeny vyšší kultury, nicméně bylo velmi náročné se v nich zorientovat (nejasné, co je jazyk a co dialekt). Silné postavení bylo zastoupeno mezi vrstvami aristokracie, na protější straně, např. vojáci, kteří přišli z jiných zemí, měli postavení velice slabé.

Čtvrté pásmo

Východní Evropa byla rozdělena do dvou již zmíněných pásem, rozkládala se zde pásma třetí a čtvrté.

Ve čtvrtém pásmu se dlouhodobě rozkládalo mnoho zemí, ve kterých vládl bolševismus. Po válce bylo ve Vídni rozhodnuto, že se Evropa rozdělí do tří impérií. V těchto zemích se nevyskytovaly potíže s potlačením nacionalismu, a tudíž pro ně nepředstavoval žádnou hrozbu. Ke změně došlo, když díky studené válce nastala v ekonomické sféře krize, ze které nacionalismus těžil.

Například sovětské impérium nejprve neprojevovalo výraznější známky nacionalismu. Rusové ale postupně začali vyjadřovat nesouhlas se situací svého národa, jelikož postrádali určité výhody, na rozdíl od jiných zemí východního bloku, které měly privilegií více (jako např. Ukrajina, Gruzie, atd.).

1.8 Zhoubná nakažlivost nacionalismu

Tato stručná kapitola uvádí prvotní impulzy pro vznik nacionalismu a jeho rozšíření v určitých oblastech. Projevy nacionalismu bylo *de facto* možné zpozorovat pouze v jednom ze zmíněných stádií, o kterých pojednává předešlá kapitola. Jeho vznik byl ovlivněn mnoha různými faktory.

Jedním z nich byly socioekonomické podmínky. Byl zde značný počet ekonomických problémů jako je celková chudoba, příchod přistěhovalců, kteří hledali lepší životní podmínky, či výstavba průmyslových center bez mravní infrastruktury. To vše přinesla industrializace spojená se zánikem tradičního žití.

Dalšími problematickými oblastmi byly kulturní a organizační tradice. Na některých územích se často setkávaly odlišné komunity, které si vynucovaly dodržování zákonů a pravomoci prostřednictvím svých vlastních prostředků. Vztahy těchto komunit na území slabého státu přinášely rizika a zvyšovaly pravděpodobnost násilí (např. nepokoje v Jugoslávii).

I ideologické faktory hrály důležitou roli v projevech nacionalismu. Země pociťovaly „potřebu“ ideologie – nacionalismu a byly k ní náchylné. Typickým příkladem je Německo či Itálie.

1.9 Tři stádia morálky

Je možné říci, že lidstvo absolvovalo tři stádia mravního uvažování. Tato kapitola každé z nich postupně shrne a osvětlí jejich podstatu.

První ze stádií lze nazvat *mé postavení a povinnosti s ním spojené*. Průkopníkem tohoto pohledu byl již Platón, který ve své Ústavě definoval spravedlnost jako stav, v němž každý vykonává své úkoly podle svého postavení. Jinými slovy,

každý člověk má ve společnosti svou roli a s ní spojené povinnosti, které plní v ustáleném hierarchickém uspořádání.

Tento koncept lze s drobnými úpravami vztáhnout na celý zemědělský svět lidstva. V osvícenství se ale objevila kritika tohoto názoru. Osvícenská etika zdůrazňuje individualitu a rovnost lidí. Závazky a povinnosti tudíž neplynou z postavení, nýbrž z „lidství“, které mají všichni společné a sdílejí ho.

Na tuto teorii navazují dva názory. David Hume tvrdil, že všichni jsme přece lidé a všichni máme city. Cítíme jak radost, tak smutek. Autorem druhého názoru je Immanuel Kant, který uvádí, že morálka spočívá v rozumu, jež opět všichni sdílíme. V těchto ideách se dostávají do střetu cit a morálka.

V tomto kontextu není důležité si vybrat jednu ze zmíněných *veličin*, ale soustředit se na univerzalitu, čímž se dostáváme k druhému stádiu morálky, a to *univerzalistickému individualismu*.

Třetí stádium vzniká jako reakce na osvícenství a vychází z romantismu. Romantismus upřednostňuje cit před rozumem a specifičnost od universality (specifičnost později zejména kulturní). Teorie ovlivněné periodou romantismu také tvrdí, že kultury spojuje společný cit, čímž se dostávají do rozporu s teoriemi osvícenskými. Kritika upřednostňování rozumu před citem se postupně přenesla z osobního života rovněž do politické sféry (pod vlivem událostí během čtvrtstoletí – revoluce, napoleonské války).

Průkopníkem, který ve značné míře přispěl k podpoře romantického úhlu pohledu, byl Herder. Tvrdil, že specifičnost jednotlivých národů je to, co je odlišuje od těch ostatních. Tedy, odsuzuje princip univerzality. Tato forma nacionalismu byla prezentována v klidném režimu.

Během 19. století začal být romantismus podporován dalším směrem, darwinismem. Jedná se o teorii, která vyzdvihuje člověka na vysokou úroveň živočišné evoluce a vidí ho jako tvora majícího sklon k násilnému soupeření díky přirozenému výběru. Z této skutečnosti vyvstává otázka: když je člověk *pouze* živočich, jak to, že je obdařen rozumem? Významný filozof Friedrich Nietzsche spojuje darwinismus s herderovským pohledem a specifičností, hovoří o kulturní a biologické pospolitosti.

Všechny tyto skutečnosti upoutaly nacionalismus, což zároveň umocnila probíhající ekonomická krize, a nabízí řešení v myšlence návratu k tradiční společnosti.

1.10 Kořeny a člověk

Kapitola *Kořeny a člověk* se zabývá lidskými kořeny, které je možné najít ve třech směrech. Stručně vyjádřeno, ve tradiční společnosti, v níž se člověk stává člověkem díky svému statutu. Za druhé v osvícenství, kde se člověk činí člověkem díky rozumu. A třetí směr přináší romantismus, který zmiňuje, že člověka tvoří jeho původ (kořeny).

Tato myšlenka sympatizovala s nacionalismem. Lidé tíhnou po návratu ke své pravé identitě a na základě toho tvoří národní státy a politickou jednotu (jsou jednotní tím, že mají stejné kořeny). Největšího prohřešku se pak dopustí člověk, který kořeny nemá a je tzv. kosmopolitní.

1.11 Víra a kultura

Tato část poukazuje na víru, která v historii nacionalismu hrála důležitou roli, i když to na první pohled není zřejmé. S příchodem industrialismu se zjevil nacionalismus, který představoval sdílení vysoké kultury a pospolitost v dané skupině, což se stalo nejvyšší hodnotou pro člověka.

Byrokratizace a náboženství *protestantského typu* přinesly mnoho změn. Byrokratizace znamenala svěřeni moci do rukou úředníků, kteří byli vysláni z centra a mluvili mezi sebou i samotným centrem stejným jazykem. Znakem úspěšné byrokratizace bylo sjednocení používaného jazyka, kterým následně hovořili i ostatní, včetně nižších vrstev.

Dále se náboženství začalo zaměřovat na formální stránku. Přimělo své vyznavače číst, psát a chápat dogma (nešlo už pouze o dobré skutky), aby znali obsah své víry. Z toho tedy vyplývá, že lidé byli vzdělanější, zvýšila se gramotnost a vyzdvihla se kvalita jazyka stejně tak, jako kultury. To vše posílilo víru, to vše upevnilo národ. Na rozdíl od nacionalismu, tento proces proběhl nenásilnou cestou, ale pozdvihl tvorbu národního celku, čehož nacionalismus využívá (nikoli protože si váží víry, ale jelikož podporuje komunitu).

Konfesionální hledisko (společné vyznávání víry) fungovalo jako spolehlivý identifikátor, který diferencoval „naši skupinu“ od cizí. S nahlédnutím do hloubky je to ale mnohem složitější, jelikož se časem vyvíjí a mění význam. Náboženství bylo součástí definice národní podstaty a příslušnosti a vytvářelo národní kontinuitu. Nicméně s příchodem moderní doby už nebylo vyznání tou nejvyšší kolektivní hodnotou, nýbrž samotný národ.³

Je tedy zřejmé, že nacionalismus a náboženství mají společné prvky, nicméně v mnoha skutečnostech se zcela vylučují (např. evropský sekularismus).

1.12 Muslimský fundamentalismus a arabský nacionalismus

Kapitola týkající se muslimského fundamentalismu a arabského nacionalismu podává nástin fungování společnosti v islámských zemích ve vztahu k autoritám, náboženství a moci.

Muslimský národ lze zařadit do pátého pásma, oblast mimo evropský kontinent. V tomto prostředí je postavení člověka vymezeno národem představujícím cyklickou skupinu se sociálním a ekonomickým řádem.

V islámu je komunikátorem mezi transcendentem a věřícím světec. Takový světec nemusel splňovat náročné požadavky, ale musel mít ve společnosti hodnotné postavení, aby mohl nést funkci tzv. Proroka. Prorok je pojítkem mezi obyčejnou vírou a vysokým náboženství vzdělanců, které byly ve vzájemném souladu.

Ve 20. století začala probíhat hnutí, která šířila reformy v islámu. Jejich cílem bylo jakési vyrovnání se západnímu světu pomocí návratu k tradičnímu uchopení společnosti – *kořenům*. Zdrojem tradiční společnosti neměl ale být prostý lid z venkova, nýbrž tradiční – původní islám, tedy *Zjevení* a víra. Prostý lid totiž islámu nerozuměl, nebyl dostatečně vzdělaný a naopak snižoval jeho úroveň. Reforma měla přinést vysokou kulturu prostřednictvím víry ve vyšší sílu. Islám byl jedinečným náboženstvím, které se na rozdíl od evropského náboženství, vyhnulo sekularismu a v tomto kritickém období naopak posílilo.

---

³ ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: Evropské dlouhé 19. století*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, s. 150. ISBN 8072544063.

1.13 Marxismus a islám

Tato část věnovaná zmíněným dvěma ideologiím poukazuje na souvislost s nacionalismem, ale zároveň na jejich odlišný vztah. Již ve 20. století byly marxismus a islám považovány za dvě nepřekvapivější ideologie. Islám úspěšně odolával sekularismu a marxismus, u něž se očekávalo posílení, vymizel, jelikož sdílel jak pozitivní, tak i negativní stránky skutečného náboženství.

Islám pojímá skupinu věřících, kteří se přiklánějí k jedné kultuře a tvoří jednotu. Oproti tomu, marxismus rozděluje své *uznávající* do tříd, které ale národy nejsou. Islám zcela zřejmě překonal marxistický nacionalismus, což bylo možné pouze tehdy, pokud se přiblížil ke státní moci a převzal její vedení.

V mnoha ohledech bylo toto muslimské náboženství vyspělé a poměrně moderní. Poukazují na to základní znaky: víra v jednoho boha, důraz na morálku, méně nadpřirozených jevů a přímý rovnocenný vztah ke všem věřícím. I přes toto výsadní postavení z něj nevyvstala městská buržoazie (angažovanost venkova byla nežádoucí a svou strukturu městských států chtěli mít ve vlastní moci). Nicméně islám stále úspěšně odolával negativním vlivům moderního světa a sám ho ovlivňoval. Toto prorocké náboženství však nezesvěcovalo běžný život či ekonomickou situaci, což byla chyba naopak marxismu, který přísně zakazoval posvátno a přikazoval víru ve své *náboženství*.

Z dnešního pohledu týkajícího se průmyslového a předprůmyslového vývoje arabské společnosti lze říci, že nacionalismus v arabském světě zřetelně působil jako dynamická revoluční tendence. Otevíral cesty k moci fundamentalistickým intelektuálům a bojovným dobrodruhům. Je otázka, zda v Evropě dynamické národovectví už překročilo vrchol svého vlivu, nebo zda evropští nacionalisté v budoucnosti opět zatnou čepel do cizího i vlastního masa.⁴

1.14 Nacionalismus jako historický výplod nebo výtvar nové doby?

Tato otázka přináší mnoho sporu v souvislosti se vznikem nacionalismu. Dělí teoretiky na dva proudy, čímž se tato kapitola zabývá. Většina z nich zastává názor,

---

⁴ ŠVANDA, Pavel. Úděl a výzva nacionalismu. *Revue politika: politika – společnost – kultura*. 2003, 1(14), 11-12, s. 12.

že nacionalismus vychází ze starobylosti národa a národních postojů. Druhá skupina – kreacionisté – tvrdí, že se vyvíjel v průběhu několika staletí (tedy, že vznikl pomocí nějaké vyšší síly). Ernest Gellner se přiklání ke stanovisku druhému a považuje nacionalismus za moderní jev.

I když vznik nacionalismu je řazen do moderní doby, neznamená to, že vše vzniká úplně od počátku, nanovo. Naopak, nacionalismus a kultura jsou věčné, jen se změnil jejich původní význam. Díky těmto stanoviskům se do sporu dostávají primordialisté a modernisté. První strana tvrdí, že národy nejsou fenoménem moderní doby a věří v jejich starobylý základ. Jejich oponenti zastávají názor, že starobylost národa je pouze mylný dojem nebo nemá žádný smysl. Tento spor spočívá v kontinuitě, jelikož kultura se předává mezi časovými horizonty a na základě těchto přesunů mění svou podobu. Pro každý národ je osobitá a tudíž má v každém etniku svou realizaci, z čehož lze odvodit, že tyto kultury mezi sebou svádějí jakýsi boj – „soupeřící“ nacionalismy. V moderní době je nutné pro nahlédnutí do problematiky nacionalismu pátrat po jedinečnostech, nikoli po společných prvcích z minulosti.

Národy můžeme rozdělit do tří skupin podle toho, kdy a jakým způsobem se u nich objevilo povědomí o národu, Gellnerem označováno jako pupek národa, a vysoká kultura. Za první: nefalšované a starobylé pupky; za druhé: země, které si nechaly pupky vypěstovat propagandou, patří mezi ně i např. Česká republika; za třetí: země úplně postrádající pupek, např. Estonsko. Podle E. Gellnera je druhý typ nejrozsáhlejší a na základě toho uvádí příklad českého nacionalismu.

„Pupek“ je termín z antropologie a vyvolává diskuze mezi kreacionisty (podle kterých je člověk stvořen Bohem) a evolucionisty (Darwin, evoluční vývoj člověka). Gellner používá tyto teorie ve svém nacionalismu (pokud národy vznikly v moderní době, nemohou mít pupek), oproti tomu primordialisté tvrdí, že národy pupek musí mít a je vyvozován z předchozích staletí své „spící“ existence.⁵

---

⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. Ernest Gellner, Nacionalismus. *Časopis Národního muzea: Řada historická*. 2004, roč. 173, 1-4.

1.14.1 Český nacionalismus

Ještě ve středověku byly Čechy poměrně politicky vyspělou zemí. V 17. století ale došlo k oslabování českého etnika s vlastní vysokou kulturou. Během působení habsburské monarchie se hovořilo českým jazykem pouze na venkově a jazyk zde byl považován spíše za nějaký dialekt. Návrat do povědomí české kultury nastal s průmyslovou revolucí, kdy byla zvýšena mobilita obyvatel po území a tím i šíření češtiny. Velmi výraznou postavou, která zasáhla do českého nacionalismu, byl Tomáš Garrigue Masaryk. Na mezinárodních jednáních a setkáních šířil povědomí o českém národu a posílil tak vnitřní identitu národu, šířil rovněž demokracii a liberální přístup. T. G. Masaryk byl internacionalistou, hledal cesty k šíření demokracie a nezávislosti národa a velmi často hovořil o husitském období jako o prvotních a velmi důležitých projevech demokracie a rovnosti, které měly posílit český národ. Všemi těmito myšlenkami vytvořil T. G. Masaryk českému národu svůj pupek.

Tento názor se rovněž setkal s kritikou. Jednou z nejvýraznějších opozičních postav byl filozof Jan Patočka, který shromáždil teze proti Masarykově teorii a *jeho pupek* odmítá. Nesouhlasí s tvrzením, že pupek vznikl již za doby husitů a má kontinuitu do moderní doby. Čechy totiž nejsou tak silným národem, aby si toto postavení udržely, a tudíž jako národ s vlastním vědomím, musely vzniknout později.

1.15 Shrnutí Gellnerovy teorie

Ernest Gellner původně popisoval nacionalismus jako politický princip a úsilí o státnost. Aby však mohla být vytvořena politická realita, musí fungovat realita kulturní (etnická). Hovoří také o podobnosti kultur jako společenském poutu a tudíž je národ tvořen sdílenými kulturami, čímž se postupně oprostuje od politických definicí. Žádoucí je, aby národ byl totéž, co stát a tvořily tak společnou jednotu. Gellner definoval národ jako produkt nacionalismu. Hledal objektivní společenské kořeny nacionalismu, které spatřoval v modernizačních změnách (industrializace).

Nacionalismus je, podle Gellnera, výplodem moderní doby, 19. a 20. století, a vychází z vývoje evropské společnosti. Nicméně, své základy má ve společnostech předmoderních, které se staly jakousi přípravou pro moderní národní stát a nacionalismus. V žádném případě se ale všechny země před industrializací nemohly

stát moderními předtím, než jejich kultury absolvovaly výběrový proces (kultura je mnohonásobně méně než států).

Nacionalismus plodí anonymitu, sociální mobilitu, pokrok od manuální práce k méně fyzicky namáhavé, dochází ke komunikaci mezi neznámými lidmi, univerzalitě a vzdělání – gramotnost a kultura je stejnorodá – politický svazek.

V důsledku byl Gellner přesvědčen, že politické systémy by měly procházet postupnými změnami přiměřeně k časovému období, nikoli okamžitě a radikálně. Dále se ztotožňuje s názory konzervativistů týkající se propojení členů skupin – národů – důležitá je kontinuita, zvyk a tradice, které nevycházejí pouze z rozumu. Také zdůrazňuje, že národy, jež se mají dobře a žijí v blahodárných podmínkách, tolik netíhnou k nacionalismu.

Dalším důsledkem je regionalismus, který nazývá kantonizace (*Jedná se o představu, že se na jedné straně pohybujeme směrem k universální struktuře, ale současně se v každodenním životě vytvářejí stále novější odnože a útvary. Je to jisté obohacení, obohacení, které by mělo být akceptováno⁶*). Územní jednotky mají tendenci zvětšovat svá území a rozšiřovat nezávislost a samostatnost svého národa.

V neposlední řadě vyjadřuje Ernest Gellner touhu po potlačení negativních důsledků nacionalismu – deterritorializace nacionalismu a kulturní pluralismus. Nacionalismus přinesl mnoho drastických okamžiků a utrpení. Etnické konflikty a rozbroje nepodporovaly poklidné žití.

Na závěr nicméně nelze potlačit fakt, že nacionalismus je požadavkem modernizace a ovlivňuje jak jednotlivce, tak jejich životní styl v moderní době.⁷

---

⁶ Forum 2000. In: MUSIL, Jiří. *Odpolední zasedání 14. října* [online]. 2004 [cit. 2014-11-09]. Dostupné z: <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/odpoledni-zasedani-14-rijna/>

⁷ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.

2 Benedict Anderson (nar. 1936)

Benedict Anderson je významným teoretikem a profesorem vyučujícím mezinárodní studia na Cornellově univerzitě. Do povědomí se dostal díky proslavené knize *Představy společenství*, která poprvé vyšla v roce 1983. V této knize studoval *mechanismy konstrukce identity národa. Národ vidí jako "imaginární společenství", složitě konstruované různými politickými technikami. Nacionalismus považuje za hegemonní, ústřední ideologii modernity, která není zdaleka na ústupu, právě naopak. Známe je jeho srovnání klasického evropského nacionalismu a nacionalismu vzniklého v amerických koloniích, na severu i na jihu.*⁸

Anderson se narodil v Kunmingu, v Číně, a o tři roky později se jeho rodina odstěhovala do Kalifornie. V roce 1957 získal B. Anderson bakalářský titul z klasického umění na Univerzitě v Cambridgi a později dosáhl Ph.D. na Cornellově univerzitě, kde studoval moderní Indonésii.⁹

B. Anderson je zastáncem marxistického názoru, který tvrdí, že *nacionalismus je jednou z buržoazních ideologií*. Nacionalismus vnímá jako nástroj vládnoucí třídy proti sociálním revolucím. Loajalita nástrojů je totiž pevnější než třídní solidarita.

Tento názor byl kritizován konstruktivisty, kteří sdílí teorii, že svět vytváří společnost svými názory a předpoklady. Národní identitu chápou ideologicky, tedy jako sloužící zájmům vedoucích skupin.

2.1 Definice národa

Kapitola *Definice národa* vymezuje národy podle B. Andersona, které jsou tvořeny suverénními imaginárními útvary vytvořenými výchovou, masovými médii a procesem politické socializace. Anderson nazývá národy *imagined communities*.

Anderson hovoří o národu jako komunitě *půdy a krve*. Národ jako takový není tvořen žádným zakořeněným příběhem, nýbrž je fenoménem teprve nedávným.

---

⁸ Benedict Anderson. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2013 [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Benedict_Anderson

⁹ Benedict Anderson. *Goodreads* [online]. 2014 [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://www.goodreads.com/author/show/5847920.Benedict_Anderson

Společná představa národa tedy vychází z myslí učenců ruku v ruce s rozvojem kapitalismu a komunikačních technologií.¹⁰

Právě představivost vytváří národ se svými hranicemi a suverénním společenstvím, což mu dává svobodu (myšlenka osvícenství). Za jeho hranicemi existují národy další, jež mají své vlastní nacionalistické myšlenky; nacionalisté však netouží po propojení všech národů a jejich integraci se svým národem. Takové svobodné národy jsou odpoutány od náboženství, které bylo v průběhu středověku dominantní autoritou, a když mají věřit v Boha, tak tato víra musí probíhat bezprostředně – přímo.

Anderson rovněž poukazuje na Gellnerův názor, který je podle něj nepravdivý. Nesouhlasí s tvrzením, že „*nacionalismus je iniciátorem vytváření národů, jelikož E. Gellner směřuje k zvýraznění falešných záminek, za které se nacionalismus skrývá a jejich vytváření míší spíše s výmyslem, nikoli představivostí*“¹¹. Anderson tvrdí, že národ je politické společenství vytvořené v představách, které ho spojují v jednotný celek.

2.2 Kulturní kořeny

Tato kapitola popisuje zárodky a vývoj nacionalismu. Podle B. Andersona je jeho vznik datován do 18. století a byl způsoben sekularismem a oslabením vlivu náboženství. Do této doby lidé hledali útěchu právě v náboženství, které jim dodávalo pocit bezpečí a integrace, sekularizace tuto roli ale zcela změnila. Nicméně, představa jakési kontinuity existovala pořád, a proto se začala prosazovat myšlenka národa a nacionalismu.

Nacionalismus se vyvinul ze dvou vyspělých kulturních systémů. Jedním z nich bylo již zmíněné náboženské společenství a druhým dynastická říše. Oba systémy představovaly stejnou funkci, kterou nacionalismus převzal.

---

¹⁰ FIALA, Jaroslav. Národ jako představa. *Respekt*. 2009, roč. 20, 15-26.

¹¹ ANDERSON, Benedict R. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. české vyd. Překlad Petr Fantys, Miloslav Uličný. Praha: Karolinum, 2008, 274 s. ISBN 978-802-4614-908.

2.2.1 Náboženská společenství

Je zřejmé, že náboženství není jen jedno, jsou odlišná a jejich vyznavači jsou také různí, s odlišnými národnostmi. Náboženství jako společenství nemělo a nemá žádný univerzální společný posvátný jazyk, nýbrž používá systém znaků, které nesou určité významy. Těmto znakům už rozuměl každý, přesněji řečeno, každý jim rozuměl, i když si lidé nerozuměli mezi sebou.

Ve starších společnostech existovaly přísné podmínky, jak si vybírat své členy do náboženské skupiny. Upřednostňovaly pouze svůj posvátný jazyk. Náboženská společenství vlastní své určité systémy znaků, jež považují za jediný jazyk pravdy – jiným způsobem ji nelze vyjádřit.

Zádrhelem bylo šíření jazyka mezi nevzdělanými jedinci a jejich vyjadřování. Přiřazovali jazyku nesprávnou podobu a snižovali jeho úroveň. Naopak, vzdělaní lidé, mistři, měli jazyk šířit. Jazyk odděloval hierarchické postavení ve společnosti spíše horizontálně, než stanovenými hranicemi území.

Posvátným jazykem byla latina, jejíž vliv byl postupem času zeslaben, až vymizela úplně, stejně jako došlo k rozpadu pluralizace a teritorializace.

2.2.2 Dynastická říše

Zásadu dynastické říše představovalo vedení státu z centra – ze středu, kterým ve většině případů bylo království. Monarchie držela pomyslný vrchol a ostatní obyvatelé byli poddanými.

Centra rozhodovala o rozšiřování svého území a nejčastějším způsobem bylo válčení a následně uzavírání sňatků s národy, které měly odlišné hierarchické postavení. Znamená to, že zde žili obyvatelé uspořádané podle obecného principu vertikality. Postavení královského rodu bylo dáno prolínáním ras (a mohlo se tak dostat do vyšší položky hierarchického žebříčku). V 18. století však *trend* sakrální monarchie upadá.

2.3 Způsoby chápání času

Tato část pojednává o změnách vnímání času v souvislosti s pojetím a vznikem národa. V průběhu středověku se chápání času mění a v podstatě mizí kulturní systémy, což je způsobenou celkovou změnou myšlení. Středověké pojetí času jako simultánní veličiny je nahrazeno *homogenním, prázdným časem* (Benjamin), který simultánní čas prolíná a prochází jím. Jinými slovy řečeno, čas už je možné měřit hodinami a dny lze sledovat za pomoci kalendáře. S touto myšlenkou souvisí analogie ideje státu. Neznámí lidé se pohybují ve stejném čase a vykonávají své aktivity, ale většina z nich se nikdy nepotká.

Vznik národa je možný po vyprchání třech kulturních koncepcí. Za prvé, konkrétní jazyk, jímž hovoří jeden národ, získá podobu písma. Tento jazyk je podle jeho mluvčích jedinou pravdou, a zároveň slouží jako integrační nástroj mezi jeho členy, kterému napomáhá náboženství.

Za druhé, každá společnost vlastní centrum – střed, ve kterém lze najít panovníka s vyšší náboženskou mocí a tudíž stojí v hierarchickém žebříčku výše, než všichni ostatní lidé.

Za třetí, pojetí časovosti. Je třeba neopomenout fakt, že původ světa a člověka je totožný. Z toho vyplývá spojení významu osudu lidské existence. V procesu hledání nového nástroje k propojení společenství, času a moci však střídá kosmologickou historii kapitalismus (technologie tisku).

2.4 Zdroje národního vědomí

V tomto kontextu je považován za obecný zdroj národního vědomí kapitalismus, který podpořil šíření knihtisku, jemuž se bude celá tato kapitola věnovat. Zpočátku byly knihy tištěny pouze v sofistikované latině, takže mohly být k dispozici pouze dvoujazyčným čtenářům. Tito čtenáři patřili k vyšší sociální vrstvě, jelikož ovládali také jiný jazyk, než pouze mateřský. Knihy byly zaměřené na odbornou tematiku, nebo ve většině případů na náboženství.

Čím více lidé četli, tím byli vzdělanější. Díky ekonomické krizi v Evropě v průběhu 17. století se knihy začaly produkovat velmi lacině a tudíž byly dostupnější. Když se pak začaly tisknout i v jazyce mateřském, mohli je číst skoro všichni.

Kapitalismus byl tedy podpořen třemi faktory národního vědomí. Nejprve proměnou latiny, protože byl kladen důraz na původní *ciceronskou* latinu, došlo k odpoutání od té církevní a v podstatě každodenní.

Dále, díky technologii tisku se umocnil vliv reformace. V minulých dobách docházelo např. k vítězstvím ve válkách kvůli propracovaným vnitřním systémům (například Řím), v pozdější době vítězilo rychle se šířící slovo, což názorně předvedl, mimo jiné autor bestsellerů, Martin Luther King.¹²

Za třetí, expanze lokálních jazyků byla nerovnoměrná a pomalá v závislosti na vysoce postavených monarších, kteří je rozšiřovali. Jazyky považovali za nástroj správní centralizace. Autority, které spravovaly území, používaly administrativní jazyky, které dokonce předcházely jazyk náboženský, a staly se neúmyslným faktorem narušování náboženského společenství. Úředníci totiž nesměřovali k tomu, aby administrativním jazykem mluvila i spodina, měl mít pouze praktické účely. Rozšiřováním působnosti těchto jazyků tak vznikla konkurence latině.

Kapitalismus v souvislosti s touto problematikou poukazuje na možné vymizení konkrétních jazyků. Nově vytvořené jazyky v tištěné podobě rozprostírá prostřednictvím podporovaného trhu. Knihy se stávají symboly národního citění.

Je tomu tak, protože tištěný jazyk znamená sjednocení komunikace na poměrně dobré úrovni. Lidé už sice nehovoří velmi formální latinou, ale nepoužívají ani zcela hovorový jazyk. Navíc si uvědomují, že tak, jak zrovna mluví oni, takto rovněž hovoří mnoho lidí v jiných koutech země.

Dále přináší technologie tisku jazykovou stabilitu. Kniha totiž nese určitou podobu a může být používána opakovaně v různých časových obdobích. Tím je zpomalen vývoj jazyka a stává se tak srozumitelnějším, jelikož se neustále nemění.

---

¹² Mezi lety 1518-1525 tvořila jeho díla až třetinu všech tištěných knih v německém jazyce. Tato událost přispěla k rozšíření čtenářských obcí (kde četli i obchodní a ženy, kteří neuměli latinsky), což přineslo otřes církvi, jelikož se přestávaly číst knihy s náboženskou tematikou a upadal její celkový zájem.

Dalším důvodem, proč tištěné jazyky vytvářely národní vědomí je, že přejímají různé *nečisté* formy – tedy dialekty a pozměňuje to jejich konečnou strukturu. Kapitalismus vytvořil jazyky moci, které byly zcela odlišné od jazyků administrativních.

Ustálení tištěné formy jazyka byl postupný a necílený proces. Pokud je takto přeformovaný jazyk už vzniklý, mohl fungovat jako vzor pro užívání a napodobování. Je třeba ale zdůraznit, že jeden tištěný jazyk neznamenal jeden národní stát. Příkladem může být španělština v Americe či anglosaské jazykové rodiny.

2.5 Staré jazyky, nové vzory

Tato kapitola poukáže na postupnou změnu vnímání evropského kontinentu jako jediného existujícího a správného, a také na jeho stále výraznější nacionalistické projevy zejména z hlediska jazyka. Zatímco např. na americkém kontinentu osvobozené hnutí ustupují, v Evropě zaznamenává nacionalismus svůj rozvoj. Evropská nacionalistická hnutí se od těch starších odlišují dvěma hlavními rysy – *národními tištěnými jazyky* (např. v jižní Americe, kde se prolínala španělština s angličtinou, toto téma nebylo bráno v potaz) a zřejmé vzory přejaté od předchůdců.

Během 18. století se kompletně změnil pohled na Evropu jako jedinou možnou civilizaci a normu. Došlo totiž k objevům mnoha jiných společenství, která byla mimo evropský dosah, například v jihovýchodní Asii. Vyvinula se tak myšlenka lidského pluralismu, který poukazoval na odlišné možnosti vnímání světa či nová náboženství, mezi něž nepatřilo křesťanství, atd. O těchto civilizacích vznikala kvanta teorií, které ale byly spíše jen nějakými představami a podávaly velmi zkreslený obraz. Až následně osvícenci, jako byl např. Montesquieu, Voltaire, Vico či Rousseau, začali o Evropě uvažovat právě jako o jedné z mnoha civilizací, která nemusela být ta jediná správná a nejvyspělejší.

Obrat nastal samozřejmě i v jazyce. Cestovatelé – mořeplavci, obchodníci nebo vojáci si začali dělat poznámky týkající se nových jazyků, které pro ně byly doposud neznámé, a sepisovaly je do seznamů, z nichž vytvořili jednoduché slovníky. Jejich práce byly zatím jen na nízké úrovni a vědeckého srovnání se písemnosti mohly dočkat až v druhé polovině 19. století.

Jazyk se stával čím dál, tím významnějším faktorem a díky objevům se jednotlivé jazyky začaly rozdělovat do jazykových rodin. Kvůli roztržidění bylo možné se těmito kódy lépe zabývat a studovat jejich gramatickou stránku.

Stále také pokračuje prolínání posvátných jazyků s těmi místními, které vlivem kapitalismu už nejsou na ústupu. Jazyky se stávají rovnocennými a tudíž je možné je porovnávat a studovat, v čemž měli největší zájem jejich rodilí mluvčí. Intelektuálové, kteří se jimi zabývali, tyto jazyky sepisovali do slovníků a ty se tak stávaly národním bohatstvím, jež bylo možné přemísťovat. Jednalo se zejména o jednojazyčné slovníky, ale existovaly i slovníky dvojjazyčné, kde docházelo ke srovnávání dvou konkrétních kódů, nicméně si udržovaly rovnocenné postavení (nehledě na to, jaká byla politická situace). Konzumenty těchto knih byli většinou studenti vysokých škol, z čehož lze usoudit, že *rozvoj škol a univerzit je zároveň rozvojem nacionalismu, a také místem, kde se nejvíce projevoval* (Hobsbawm).

Učenci své aktivity prezentovali na trhu, kde se jejich tištěná slova šířila dál do čtenářských rodin (už nečetl pouze otec, ale také jeho žena i děti). Mezi „čtenářské vrstvy“ patřili lidé, kteří působili v nějakém směru jako autority, ale následně také i vrstva střední (obchodníci, úředníci, atd.). Obecně dochází k rovnoměrnému rozšíření byrokratické střední vrstvy, na druhou stranu ve vztahu ke kapitalismu místních jazyků, expanze obchodní a průmyslové střední vrstvy je nerovnoměrná.

Vládnoucí vrstvy však tvořily soudružnost i mimo rámec jazyka, a to na základě společných zájmů, příbuzenství či přátelství. Fungovala mezi nimi soudružnost jak v konkrétní realitě, tak pouze v představách. Příkladem jsou továrníci, kteří se nikdy nemuseli potkat, nicméně o sobě věděli a díky tištěnému jazyku si vytvářeli představu o existenci podobných lidí, jako jsou oni sami. Stejně tak to bylo s měšťany, kteří tvořili jednotné společenství – soudržně – na základě společných představ.

Nový podnět pro sjednocení místního jazyka v rámci dynastického území přinesl rozvoj gramotnosti, komunikace či obchodu a průmyslu. Důležitost místního jazyka stoupá a v jeho tištěné podobě utvrzuje hrdost a podporu lidu v rozšiřování gramotnosti.

2.6 Oficiální nacionalismus a imperialismus

Část s názvem Oficiální nacionalismus a imperialismus se zaměřuje na to, zda používání jednoho jazyka koresponduje s územím jedné vládnoucí autority – rodu. Ve své druhé části zmiňuje příklad imperialismu v Evropě.

Královské rody ve většině případů ovládali větší oblasti, ve kterých se dalo předpokládat, že zde bude existovat více, než jeden národ a tím pádem obyvatelé tohoto území budou hovořit několika jazyky. Na základě své moci mohly rody rozhodnout o sjednocení tištěného národního jazyka na jejich celém území.

Jazyk představoval formu bohatství, kterou si jeho nositelé uvědomovali, a to zejména na evropském kontinentu. Mluvčí jednotlivých jazyků se shlukovali do společenství, která mezi sebou měla rovné postavení.

I když území spadá pod moc jedné autority, potíž nastává při sjednocování jazyka. Panovník usiloval o používání jednotného jazyka, který byl na daném území nejrozšířenější. Jako příklad může posloužit vláda Josefa II. v Rakousko-Uhersku, který rozhodl, že latinu vystřídá jazyk německý z důvodu silného vlivu na kulturu a literaturu. V druhé polovině 19. století ale musel čelit nesouhlasům kvůli rozdělení němčiny na *vyšší*, kterou hovořili vysoce postavení úředníci a šlechta, a *nižší*, již používali poddaní, kteří se cítili utlačováni a potřebovali ústupky maďarštiny.

Přestože ze sjednocování jazyků vyvstávaly nepokoje, tento proces přinesl mnohem rychlejší sjednocení říše. Lokální jazyk se stává státním a společným pro všechny, poukazuje na to také zalíbení v myšlence národa a identifikace s ním. Národní důležitost vzrůstá. Pokud monarcha prosazuje tyto myšlenky, může to přinést značné potíže. Tím, že se označí za příslušníka národa, tedy jeho reprezentanta, nese za něj určitou zodpovědnost a nesmí ho nikdy zradit. Seton-Watson¹³ v souvislosti s tím uvádí příklad rusifikace carismu. Jeden národ chtěl obsáhnout co největší možné území a docílil toho často násilnými prostředky, jelikož obyvatelstvo na tomto území bylo velmi různorodé.

Taková situace vzniká jako reakce na národní hnutí v Evropě ve 20. letech 19. století. Nacionalismus v evropském kontextu se nechal inspirovat Amerikou

---

¹³ Robert William Seton-Watson (1879-1951) byl jedním z nejvýznamnějších anglických historiků, který se ve svých studiích mimo jiné zaměřoval na slovanské národy a obecně střední a jihovýchodní Evropu.

a Francií, které se mu staly vzorem. Aby ale mohl oficiální nacionalismus vzniknout, musel mu předcházet lidový jazykový nacionalismus. Jeho projevy byly zřejmé už i mimo evropský kontinent, například také v Asii a Africe, kde vlastnily evropské země své kolonie.

Nacionalismus také fungoval jako politická forma, pod níž mocenské skupiny sjednocovaly společnost vyvinutou z lidových národních hnutí. Politické formy začaly napodobovat i neevropské kultury, které nebyly evropskými koloniemi, např. Japonsko. Nacionalismus měl schovat rozpory mezi národy a dynastickou říší. Menší celky měly spadat pod nadvládu impérii a měly představu, že mohou rozhodovat o důležitých otázkách, což nebyla pravda. Tato situace tedy způsobila, že národy v impériích začaly klást odpor *cizí* vládě a rozšířily se projevy rasismu.

2.7 Poslední vlna nacionalismu

Kapitola Poslední vlna nacionalismu popisuje jeden z posledních proudů změn, které se díky nacionalismu a ostatním významným událostem udály. Dále se zaměřuje na znaky koloniálního nacionalismu a v závěrečném shrnutí podává výčet důležitých poznatků z celé kapitoly.

Po první světové válce došlo k mnoha změnám. Vymizely dynastie, Berlínský kongres byl nahrazen Ligou národů, ve které participují i neevropské země, a národní státy jsou uzákoněnými jednotkami... Po druhé světové válce nastal jejich boom. Státy vzniklé po druhé světové válce – často mimo evropský kontext – přejímaly evropské jazyky stejně, jako čerpaly ze zkušeností Ameriky a Evropy. Tyto jazyky byly dědictvím oficiálního nacionalismu.

V procesu vytváření národního vědomí hrál důležitou roli tisk – sdělovací prostředky, právní předpisy, a také vzdělávací systém.

2.7.1 Koloniální nacionalismus

Koloniální nacionalismus vycházel ze starých koloniálních národních hnutí. Znamenalo to, že jeden národ odpovídal jednomu konkrétnímu nacionalismu a tvořil imperiální správní jednotku. Každý příslušník tohoto národa měl určité možnosti

vyplývající právě z jeho členství v národě. Tento člen netušil, že existují i jiné příležitosti, dokud se nesetkal s lidmi z jiného prostředí.

Během 19. století se stále rozšiřovalo hledání těchto možností a příležitostí. Vlna se projevovala nárůstem fyzické mobility díky kapitalismu, jež přinesl rozvoj různých druhů dopravních prostředků. Dále imperiální rusifikací – kvůli rozlehlosti impéria už nebyla potřeba metropolitních úředníků, nýbrž dvojjazyčných byrokratů, kteří dělali *tlumočnický* mezi národy metropolitními a koloniálními; a rovněž už měli i jiné funkce a kompetence, než klasičtí úředníci. Třetím projevem byl moderní styl vzdělávání, který se line už i z jiných organizací – náboženských či světských, a celkově se úroveň vzdělávání zvyšuje.

Vzdělávací systém byl stmelovacím nástrojem a podnětem koloniálního nacionalismu. V koloniích byli vzdělaní lidé označováni jako *mládež* neboli mladá inteligence, která tvořila první vlnu mladých vzdělaných lidí, jež se odlišovala od svých rodičů či ostatních vrstevníků právě svým znalostním bohatstvím.

Mladí lidé, kteří studovali, se pohybovali mezi různými vrstvami vzdělávacího systému, od škol základních, až po nejvyšší stupeň – univerzity. Na této cestě se setkávali se svými vrstevníky, kteří byli ve stejné situaci a rovněž cestovali za vzděláním. Nejprve jsou to lidé z okolních vesnic a malých měst, poté ze vzdálenějších míst a na vysokých školách už se setkávají studenti v metropoli ze všech koutů země. I když tito odlišní lidé pocházeli z různých oblastí, uvědomovali si, že všichni čtou ze stejných knih a učí se rovněž ze stejných materiálů. Jazyk vytváří představu společné soudružnosti. Lépe řečeno, jazyk jako takový není tak podstatný jako jeho tištěná forma, která funguje jako myšlenka národa.

Shrnutí kapitoly

Poslední projevy národního hnutí bylo možné pozorovat v koloniálních oblastech (Afrika, Asie...), které vznikly jako reakce na globální imperialismus. Tato situace podpořila industriální kapitalismus, v rámci kterého došlo k expanzi tištěného jazyka a národním hnutím díky uvědomování si společného národního vědomí právě skrze tištěný jazyk.

Oficiální nacionalismus spočíval v *rusifikaci* kolonií, které byly v obrovských říších rozděleny na menší správní jednotky s vlastními vzdělávacími systémy. V jejich

centrech ležela hlavní města kolonií, kde byl umožněn další (vyšší) stupeň studia pro všechny. Studenti sdíleli proces vzdělávání a docházelo tak k upevnění jejich společného národního vědomí.

Bilingvní inteligence mohla během 20. století převzít vzory nacionalistických myšlenek i z jiných kontextů (USA...). Tyto vzory si učenci různě upravovali, přetvářeli a přizpůsobovali tak, aby byly aplikovatelné v jejich prostředí. Dobrým nástrojem byl k tomu kapitalismus, který pomohl k šíření tištěného slova a podpořil tak národní představy společenství – mezi lidmi vzdělanými i negramotnými.

2.8 Vlastenectví, rasismus a jazyk

Tato kapitola se zabývá pohledem na vlastenectví a rasismus (koloniální a oficiální), jinými slovy, zda se jedná o oddanost ke svému národu a nenávisť k jiným, nebo jde o nepodmíněnou lásku a vzájemnost národních příslušníků. Jazyk hraje v tomto kontextu rovněž nepostradatelnou roli ve vztahu k národnímu povědomí, jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách.

Co se týče otázky jazyka, nelze hovořit o jeho zrození, jelikož není zcela známo, kdy se to stalo. Jazyk propojuje lidský druh stejně, jako současníky s jejich dávnými předky. Jazyk dokládá existenci současného společenství, a to zejména prostřednictvím písní a básní (národní hymny při oslavách národních svátků, ...). Jeho nositelé se sice navzájem neznají, nicméně sdílí verše písní a melodii. Mohou je produkovat na nejrůznějších místech v odlišných dobách a spojuje je pouze představa společného zvuku. Národ je tedy tvořen jazykem, nikoli původem.

Jazyk je entita, kterou si lze osvojit, i když je to velice zdlouhavý proces a někdy se to za celý život nepodaří stihnout. Jazykový kód má soukromý charakter a pojímá události, které na jeho nositele v daném období působily.

2.8.1 Vztah nacionalismu a rasismu

Nacionalismus vychází z dějinných událostí oproti rasismu, který má pejorativní nádech, jenž se přenáší v čase. Rasismus se váže spíše k určité společenské třídě nebo vrstvě, nikoli k národu samotnému. Jedná se tedy o mocenské postavení nižších a vyšších vrstev – neboli kdo vládne a kdo je podřízený. Rovněž zůstává v rámci

národa, jak mimo jiné také popisuje zakladatel moderního rasismu Joseph Arthur de Gobineau¹⁴ s vysvětlením, že tento směr ospravedlňuje domácí útlak a nadvládu.

V 19. století bylo možné zpozorovat evropskou nadvládu ze dvou hlavních důvodů. Oficiální nacionalismus a rusifikace je prvním z nich. Jak již bylo zmíněno, oficiální nacionalismus byl reakcí vyšších společenských vrstev na nacionalistické projevy *obyčejných lidí* na základě místního jazyka; *a koloniální rasismus – hlavní prvek pojetí „impéria“ zobecnil princip vrozené a zděděné nadřazenosti.*

Dalším důvodem bylo vsazení se do vyšších aristokratických vrstev nižších – běžných – úředníků. V koloniálních impériích se tito úředníci dostávali do významnějších pozic i mimo domovinu, tedy kdekoliv v impériu.

2.8.2 Koloniální rasismus

Kolonie se upřednostňovaly v mnoha směrech. Jejich metropole měly výhodné postavení, což bylo viditelné například v armádě. Evropská vojska kladla důraz na profesionalitu, anonymitu, strategické plánování, ... Na druhou stranu, koloniální armáda si spíše zakládala na tom, aby dobře vypadala, tvořila pozitivní dojem a ostatní její členy považovali za hrdiny.

Typickým znakem koloniálního rasismu bylo rovněž sdružování určité skupiny lidí, konkrétně bělochů, kteří působili jako autority v různých centrech i mimo hranice států. Toto postavení představovalo sdílení majetku a nárůst jejich bohatství. Všechny autority rovněž sdílely aristokratický původ.

V koloniích se ale také bylo možné setkat s *obráceným rasismem*. Obrácený rasismus se týkal běžného lidu a spočíval v jazyku neboli pojmenování určitých skutečností. Docházelo totiž ke klamným označením některých daností a jedna skutečnost tak mohla získat více významů. Například, jávští venkované používali slovo *louda* pro pojmenování Holanďana, ale zároveň to nutně znamenalo, že ten Holanďan je běloch.

---

¹⁴ Arthur de Gobineau (1816-1882) byl francouzským aristokratem a myslitelem, který uvedl teorii rasismu. Tvrdí, že rasa byla jediným nejdůležitějším faktorem determinujícím podstatu lidské společnosti a konkrétně rasa bílá přinesla veškeré historické úspěchy, čímž se stává nadřazenou rasám ostatním. Této teorie později využili nacisté.

2.8.3 Oficiální nacionalismus

Posláním *oficiálního nacionalismu* bylo primárně dobro státu. Obhajoval politické strategie a měl udržet dynastické uspořádání státu. Byl také prostředkem k prosazení revolucionářů a ovlivňoval porevoluční vůdce. Díky *oficiálnímu nacionalismu* si mohli obhájit nacionalistické myšlenky, i když o samotném nacionalismu nic nevěděli. Docházelo tedy k *státnímu* machiavelismu, který byl typickým rysem porevolučních režimů.

2.9 Cenzus, mapy, muzeum

Čím dál častěji se objevují tendence, které by daly najevo, že koloniální nacionalismus nevychází zcela z oficiálního nacionalismu evropských vzorů, nýbrž z představivosti kolonií. Tato kapitola rozvíjí tři kategorie, které definují koloniální lid.

Cenzus

Proces sčítání lidu poukázal na mnoho změn, do čehož lze zařadit i vznik nových kategorií, do kterých je možné obyvatelstvo dělit. Nejdůležitější je identita, protože s sebou nese politickou moc. Z těchto poznatků vyplývají dva závěry. První z nich ukazuje na rozdělení kategorií v závislosti na rasovém původu (kde není bráno v potaz náboženské vyznání). Za druhé, dochází k zobecnění kategorie ras, tzv. *velkých ras*. Pokud někteří obyvatelé patřili k méně početné rase, byli zahrnuti pod rasu *vyšší* (jelikož byl Anderson odborníkem na jihovýchodní Asii, uvádí příklad z tohoto kontextu – Bangladéšané či Pákistánci spadali pod rasu Indů). Účelem tedy bylo přesně zařazení do rasové skupiny a její vymezení.

Představivost kolonií neměla původ v tomto cenzu, ale pochází z dávnější minulosti – z dob pronikání Evropanů do Asie. Postupem času ale dochází ke změně, která spočívala v tom, na co se začali zaměřovat při sčítání lidu. Nejdůležitějším výsledkem již nebyla rasa, nýbrž jednotkové označení. Hlavní účelem bylo vytvořit přehled, kdo může platit daně a kdo půjde do armády, tedy sledování zájmů státu.

Později v druhé polovině 19. století se obyvatelstvo stává pouze číslicemi v tabulkách, které vycházejí z určitých systémů (politika, vzdělávání, ...) ve státě.

Do těchto počtů jsou nyní zahrnovány i ženy s dětmi, které předtím neměly žádnou hodnotu.

Když se začala sčítat společnost náboženská, představovalo to rozměrný problém. Náboženská společnost si totiž tvořila vlastní komunity, které v systémových tabulkách sekulárního státu neexistovaly. Nicméně stát projevoval snahu do náboženských institucí proniknout, podřizovat si je a mapovat. Náboženské organizace díky svému postavení sloužily jako útočiště pro své vyznavače a byly místem shromažďování.

Mapa

V mapách se začínají znázorňovat místa již bez rozdílu, zda byla sakrální či světská. Jako příklad uvádí Anderson Siam (dnešní Thajsko), kde vznikly dva typy map.

První z nich je kosmogram. Kosmogram byl nepoužitelný pro cestování. Jeho středem vedla pomyslná úsečka, která rozdělila svět na *nebeský – dobrý a podzemský – zlý*. V kosmogramu nebylo možné se orientovat, pouze ve smyslu určení, co je hodno spásy a co je ctnostné.

Druhým typem byla mapa sloužící jako přehled vojenských a lodních výprav. Důležitý byl rozsah a znázornění jejich doby trvání. Kartograficky postrádaly měřítko a veškerou perspektivu. Oba typy těchto map neznaly hranice. Až v 70. letech 19. století se začalo uvažovat o zakreslení hranic na základě státní svrchovanosti a tudíž se objevila jakási perspektiva, která nevyplývala pouze z toho, co bylo viditelné lidskýma očima. V roce 1874 vznikla první zeměpisná kniha, jejímž autorem byl J. W. Van Dyke, a která byla velmi dobře produkována díky kapitalismu a technologii tisku. Roku 1892 se už stal zeměpis povinným předmětem na nižším stupni všech středních škol.

Mapy evropského stylu – stejně jako sčítání lidu – byly založeny na totalizující klasifikaci a vedly jejich byrokratické tvůrce i konzumenty k politice, která nakonec měla revoluční výsledky.¹⁵

---

¹⁵ANDERSON, Benedict R. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 9788024614908.

Revolučním přelomem byl vynález chronometru v roce 1761, který byl schopen vypočítat základní zeměpisné údaje, jako je zeměpisná délka. V asijských koloniích se objevily zájmy o změřeni a *zmapování* území za jednoduchým účelem – mít přehled o daném území a nárokovat si na něj moc (prostřednictvím smluv, válečných bojů...).

Evropané usilovali o vlastnictví kolonií, které si obhajovali zákonným principem dědictví, jímž by pokryli i svrchovanost místních autorit kolonií. Díky této skutečnosti vznikaly mapy s historickou hodnotou ukazující dějinný majetek země. Tyto dějiny byly často vlastníci Evropany upraveny a chybně interpretovány.

Druhým způsobem tvorby map bylo jejich znázornění logem. Impéria na mapách byla barevně rozlišena tak, aby se jejich hranice jasně oddělily. Neexistovaly v nich však žádné zeměpisné délky či šířky, názvy a ostatní zeměpisné údaje. Na druhou stranu, logové mapy byly vždy poznatelné a bylo možné je vidět například v učebnicích nebo na hlavičkách dopisů. Tímto znázorněním se velmi dobře dostaly do představitosti a podporovaly protikoloniálního nacionalismu.

Muzeum

Až počátkem 19. století začali mít koloniální vládcí zájem o archaické památky, které začaly shromažďovat. Toto bohatství se většinou umísťovalo v koloniálních centrech a znamenalo určitou prestiž, ale také badatelské poznatky a v neposlední řadě spolupráci s významnými vědci – úředníky.

Nakládání s těmito památkami představovalo značné investice, které ale neměly pouze vědecké účely. Archeologická činnost značně souvisela se vzdělávací politikou, která mimo jiné musela čelit nesouhlasu konzervativců, jež nechtěli, aby se domorodci vzdělávali z důvodu obav z dlouhodobých následků a změn. Stavění památek také ukazovalo hierarchii a zdůrazňovalo nerovnosti mezi jejich staviteli a domorodým obyvatelstvem nebo mezi domorodci a jejich předky, podle kterých jejich následníci nedosáhli takové úrovně. A rovněž docházelo k zušlechťování památek, které byly zobrazeny na mapách a poukazovaly na tradice své země, aby připoutaly pozornost turistů, z čeho vyplývá, že musely projít značnou úpravou.

Vládcí si zpočátku neuvědomovali historickou bohatost svého území. Jako prezentace archeologických krás sloužily zprávy odborníků a fotografie např. zřícenin,

také výstižné popisy a dokumentace historických míst v tištěných knihách, či představa loga, jako znázornění konkrétních památek – skvostů, které bylo viditelné například na poštovních známkách.

Vyzdvihování států byla uskutečnitelná zejména díky kapitalistickému vynálezu tištěného jazyka. Skutečnosti získávaly kvůli hladké reprodukovatelnosti politický charakter a došlo k uvědomění, jak jsou znaky státu mocné a jakou moc samotný stát drží.

Ke shrnutí této kapitoly lze uvést, že cenzus mapa a muzeum fungovaly jako systém, který dokázal cokoliv ve státě zařadit či roztřídit do struktur s číselným označením a přesným vymezením (pokud někdo/něco vystupoval/o mimo vymezený rámec, byl/o zařazen do položky *jiné*). Vycházelo se z předpokladu, že vše má svou kopii nebo zástupce, o kterých lze hovořit v plurálu (těchto kopií je více, než jedna). Jedná se tedy o obecnou představivost, v níž nefiguruje konkrétní jednotlivec.

2.10 Paměť a zapomínání

Kapitola Paměť a zapomínání je rozdělena do tří částí. První z těchto částí se zabývá vztahem starých míst a jejich nově vzniklých kopií na jiném kontinentu. Volně pak navazuje *Čas starý a nový*, který zmiňuje změny v Americe po podepsání Deklarace nezávislosti, jež inspirovaly Evropu a národní projevy. Důraz byl kladen na rozvoj jazyka. Ve druhé části kapitoly je stručně zmíněn poměr jazyka a národnosti. Několik národů může sdílet jeden jazyk. Poslední část poukazuje na důležitost tištěného slova, které připomíná národům jejich vznik, který si nemůže pamatovat, a také zmiňuje, že žádný z národů nepřestane existovat dobrovolně.

2.10.1 Pojetí starého a nového

Evropané projevovali tendence pojmenovávat vzdálená místa s přívlastky *nový*. *Nová* místa ale existovala současně s těmi *starými* (Londýn a Nový Londýn...). Tento zvyk již fungoval i dříve, například v jihovýchodní Asii, kde to znamenalo příchod nového nástupce. *Stará* a *nová* města byla nějakým způsobem spřízněná a *příbuzná*, jelikož sdílela v nějaké míře jazyk, tradice, víru apod., i když se jejich obyvatelé neznali

a nemuseli se nikdy potkat. Jejich vztah byl založen na představitosti, kterou měli díky technologiím kapitalismu.

Aby mohl být vztah mezi těmito městy souběžný, musela existovat daleko od sebe, *nová* měla čerpat z těch *starých* a tvořit jakousi podřízenost. Jako příklad může posloužit Amerika – díky rozlehlému oceánu nebylo možné, aby se *příbuzné* obyvatelstvo sloučilo v jeden celek, ale kvůli migraci bylo schopno vytvořit si své vlastní skupiny s politickou mocí.

Na nově vzniklých místech se znaky nacionalismu projevovaly dříve, než v těch původních. Obecným cílem bylo zajistit paralelnost, ve které nehrozilo žádné nahrazení či strach z ohrožení *bratrskou* zemí. Státy rovněž nebojovaly o nadřazenost a byly ekonomicky propojené.

Čas starý a nový

Ke konci 18. století získává *novost* jiný význam, a to díky vzniku Deklarace nezávislosti, kterou podepsalo 13 kolonií. Tímto stvrzením převzaly i ostatní země americkou Ústavu (např. Venezuela) a získaly mimo jiné vojenskou obranu. Na národ bylo pohlíženo jako na něco nového.

V Evropě se národní hnutí projevila na základě amerického vzoru. Pro Evropany totiž představoval úspěch v Americe určitou podporu. Co se týče souvislosti mezi evropskými nacionalismy a jazyky, je třeba uvést, že jazyk státu nekončil u jeho hranic. Vzdělaní lidé používali civilizační jazyky (v dnešní terminologii bychom je nazvali světovými) – po latině to byla např. francouzština, angličtina nebo němčina, která byla považovaná za velmi kultivovanou řeč, jež se většinou nepoužívala mezi obyčejnými lidmi. Pro posílení lidového národního hnutí byla potřeba místních jazyků, které se naopak museli vzdělanci naučit (vycházeli z předpokladu, že jelikož je národní jazyk zakořeněn v mysli, každý se ho může naučit, osvojit si ho).

2.10.2 Odlišné etnikum, jeden jazyk

V době Micheleta a Renana lze říci, že existovalo přirozené vědomí o národě a tudíž není možné považovat nacionalismus za něco nového. Dobrým příkladem je Amerika, kde běloši a černoši, i když jsou vizuálně odlišní, sdílí národnost a mají

zakořeněnou představu bratrství k jednomu národu. Nicméně toto spolužití bylo často narušováno rasovými, regionálními, či jinými nepokoji.

2.10.3 Životopis národů

Je zajímavé, že zážitky a události z dětství musí jeden člověk druhému připomenout, protože si to ten první nemůže pamatovat. Dokonce nám někdo připomíná naši identitu, kterou vidíme například na fotografii z brzkého mládí. Kdyby nám někdo nesdělil, že jsme to my, tak to ani nepoznáme. Díky technologii tisku jsou tyto i jiné záznamy šířitelné a udržitelné, a na základě toho je možné si přečítat životopisy významných osobností.

Život člověka je zasazen mezi dvě hranice – narození a smrt. V případě národa se toto nedá zcela určit, a pokud se dá smrt naznačit, jedná se o *skončení* nedobrovolné (sebevraždy, holocaust, mučení...).

2.11 Závěrem

Hlavní představu společného národa utváří podle B. Andersona tištěný jazyk. Dříve byla *univerzálním* jazykem např. latina, kterou hovořila pouze elita, nicméně společný jazyk všech získal výsadní postavení, jelikož z něj nebyl nikdo vyloučen, všichni mu rozuměli, a tím pádem byl rovněž nástrojem demokratizace. Z toho vyplývala i ochota lidí obětovat se pro národ.

V tu chvíli se ale nabízela otázka, proč se tak automaticky člověk s národem ztotožnil? Odpovědí mohla být ztráta jistot v sekularizačním období. Vliv náboženství byl oslaben a tím také integrita určitých skupin. Hlavním pojítkem národa byl ale jazyk, kterému se lidé učí již od narození, používají ho ve své komunitě a spojuje je při významných událostech, i když si to ani neuvědomují.

V dnešní době hovoří Anderson o zcela moderním sdílení národa, a to prostřednictvím internetu. Je to sice zdroj mnoha kontaktů a informací, které sahají za hranice jednoho národa, nicméně stále převažuje komunikace mezi jedinci uvnitř společenství a používajícími svůj rodný jazyk.

Ke shrnutí, Anderson přiznal, že nacionalismus nepovažuje za negativní jev, jelikož probudil smysl pro společné hodnoty. Na argument, jestli národní uvědomění stojí za zabíjení a umírání ve válkách odpovídá, že tyto boje jsou odchylky od norem, i když velmi ničivé.¹⁶

---

¹⁶ FIALA, Jaroslav. Národ jako představa. *Respekt*. 2009, roč. 20, 15-26.

3 Eric John Ernest Hobsbawm (1917-2012)

E. J. Hobsbawm byl anglickým historikem, spisovatelem a přesvědčeným marxistou, který svými pracemi ovlivnil Evropu 20. století. Čerpal z prací E. Gellnera, ale také vyzdvihoval význam děl českého autora Milana Hrocha. Eric Hobsbawm se narodil v Egyptě, nicméně své dětství strávil ve Vídni a Berlíně a následně se odstěhoval do Velké Británie, kde dosáhl většiny svých úspěchů. Na univerzitě v Cambridge získal velký doktorát a později se sám stal prezidentem londýnské univerzity Birkbeck, kde působil až do své smrti. Pravděpodobně mezi jeho nejvýznamnější ocenění patří *Balzan Prize* za evropskou historii od roku 1900.

3.1 Úvod do Hobsbawmovy teorie nacionalismu

V této části lze shrnout pět pomyslných bodů teorie nacionalismu podle Hobsbawma, které budou později detailněji analyzovány. E. J. Hobsbawm se shoduje s E. Gellnerem v myšlence, že jeden národ znamená jeden politický celek. Dále vychází z toho, že národ (stát) není neměnná uzavřená skupina a nevytváří nacionalismus, nýbrž tomu je naopak. Za třetí, národ není ohraničen teritoriálně, ale utváří ho ekonomické, politické, sociální a další předpoklady. Ve čtvrtém bodě je zmíněn Hobsbawmův nesouhlas s E. Gellnerem v pohledu na národ, na který se Gellner dívá z *vrchu*. Je přece potřeba zaměřit se také na prostý lid, nikoli pouze politické autority. (Oficiální teorie totiž neukazují myšlení obyčejného lidu, mezi jehož řadami se mohou projevit znaky osobnosti, které se neztotožňují s daným národem. Nicméně, identifikace s národem se může v průběhu času měnit.) Poslední bod je odkazem na Miroslava Hrocha, který mimo jiné hovoří o nerovnoměrném rozvoji národního vědomí v jednom státě. Působí nejprve na spodní vrstvu (dělníky...), až poté na úředníky. Národní hnutí lze rozdělit do tří fází: Do fáze A je možné zařadit Evropu, kde se národní hnutí projevují pouze kulturou, zvyky, folklorem, apod. Ve fázi B, která v Hrochovi vzbudila největší zájem, jsou již zmíněny počátky politických idejí a objevují se zde průkopníci národních myšlenek. Fáze C je podle Hobsbawma ve smyslu silných a hromadných národních projevů.

3.2 Národ jako novinka: Od revoluce k liberalismu

Tato kapitola se zabývá významem slova *národ* a poukazuje na jeho různá vnímání. Od roku 1925 existuje konečná definice, kdy je národ popsán jako „celek osob, které mají stejný etnický původ, obecně hovoří stejným jazykem a disponuje společnou tradicí.“¹⁷

Původ slova *národ* lze hledat v románských jazycích, proto by měl mít právě v těchto jazycích nejvýstižnější význam. V jiných jazycích se význam odlišuje. Je mnoho výkladů slova, ale jako zajímavý příklad může posoudit výklad holandského slovníku, který národ definuje jako skupinu lidí v jednom státě, nikoli skupinu lidí hovořící jedním stejným jazykem.

Prvotní význam *národa* byl odlišný od toho moderního. Slovo národ je poměrně nový termín, který nemá dlouhé dějiny. Kdysi tento termín nesl hlavní význam: etnikum. V moderním pojetí se hovoří spíše o politické jednotě. Takový obsah získal zejména po francouzské a americké revoluci. Politický národní stát, který je celistvý, svrchovaný a pod jednotnou vládou. Národ, lid a stát jsou propojeny s územím a v tomto kontextu fungují jako synonyma.

Podstatné je ale nutno zmínit, že klíčovými vlastnostmi národa není právě území, etnicita, jazyk atd., ale společné cíle a zájmy lidu. Např. Francie je národ se silným nacionálním cítěním. Francouzi po revoluci vyzdvihovali význam jazyka, ale mnohem více to, s jakou touhou se chtěli ostatní jazyk naučit (Richard Böckh, známý berlínský statistik 19. století, hovořil o jazykové důležitosti jako o jediném vypovídajícím znaku národní příslušnosti).

3.3 Liberální konstrukce státu v 19. století

Tato část se zabývá pohledem liberálu na konstrukci státu. Liberální teoretici se definicí národa příliš nezabývali, protože to považovali za zbytečné, co je stát (národ) je přece zřejmé. Adam Smith¹⁸ definoval národ pouze jako územní stát (oddělená

---

¹⁷ HOBBSAWM, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 19. Politologická řada, sv. 6. ISBN 8085959550.

¹⁸ Adam Smith (1723-1790) byl skotským filozofem, zakladatelem moderní ekonomie a významnou postavou skotského osvícenství. Zabýval se zejména morální filozofií, přirozenou teologií a politickou ekonomikou.

jednotka), čímž položil základ významné myšlenky pro liberální teoretiky a střední vrstvu, kteří vnímali národ jinak.

Hospodářský systém jednoho národa fungoval pouze v praxi, nikoli v teorii. A. Smith kritizoval, že vláda chápala systém jako komplex, ale ne jako národní jednotku, což nebylo žádoucí pro volný trh. Edwin Cannan¹⁹ hovoří o Smithově pojetí národa jako o souboru jedinců žijících na stejném území, kteří mají na trhu přiděl určitých prostředků. Problémem ale je, že zájmy a potřeby jednotlivce nemusí být stejné jako potřeby všech. Nemusí pak dojít k maximalizaci bohatství národa (J. Rae²⁰ 1834).

3.3.1 Národní hospodářství a stát

Tento termín se poprvé vyskytl v Palgraveově „Slovníku politické ekonomie“ v souvislosti s německou ekonomickou teorií. Liberální ekonomové národní hospodářství přehlíželi. Když se zaměříme na jednotu státu (nižší stupeň celosvětové jednoty), vyplynou z toho dva důsledky. První z nich ukazuje, že národní princip je možný pouze u států určité velikosti („prahový princip“). Druhý uvádí, že tvorba národů je rozpínavý proces. Aby byl národ zákonným státem, musí jeho členové toužit po celkovém sjednocení; naopak nelegitimním se stane, pokud jeho členové budou chtít rozdělení státu.

Struktura národního státu připouští, že v ní bude obsaženo více národů (národností), což bylo dříve zejména pro Evropu nepřijatelné. Důvodem je uvědomění, že se menší národy propojí s těmi většími a budou pro ně pozitivním přínosem. Výhody to přinese rovněž malým a zaostalejším národnostem, protože se stanou součástí silnějších států. Toto téma vyzdvihuje mnoho diskuzí o tom, které národnosti budou schopné *přežít* a nezaniknout, a které se samostatnými nikdy nestanou, jelikož postrádají znatelné národnostní znaky (jazyk, etnikum, území...).

---

¹⁹ Edwin Cannan (1861-1935) byl britským historikem a ekonomem. Kritizoval klasickou ekonomii a byl zastáncem klasického liberalismu. Kladl důraz na institucionální základ ekonomických systémů.

²⁰ John Rae (1796-1872) byl skotský/kanadský ekonom, autorem rukopisů, a také psal novinové články. V jeho pracích je zřejmý silný vliv filozofa A. Smitha a D. Huma.

„Existují tři kritéria, na základě kterých se dostatečně velký národ může stát státem. Je to historická návaznost na určitý stát, existence zavedení kulturní elity disponující psaným národním a literárním jazykem a schopnost dobývat.“²¹

Vše výše zmíněno lze uvést jako pojetí národa a národního státu buržoazního liberalismu (1830-1880). Vznikem národa došlo k vývoji lidstva, na které navázalo sjednocení světa a následně také snaha vytvoření jediného společného, možná umělého jazyka. Takový jazyk měl sloužit jako univerzální kód například pro využití v telegrafické nebo signalizační abecedě. Poté měl tento jazyk doplnit některý z jazyků národních a stát se tak jedním z nich. V dnešní době je možné uvést jako příklad univerzálního rozšířeného jazyka angličtinu.

Podle liberální ideologie prochází velký národ vlastní vývojovou fází. Podle liberalistů je moderní národ z historického hlediska něco nového, s čímž značně nesouhlasí zastánci konzervatismu. Buržoazní liberalismus zdůrazňuje důležitou roli „národního“ principu v mezinárodní politice. Nicméně nacionalismus ve své podstatě nebyl v době liberalismu tolik zmiňován, jelikož liberalisté opomíjeli národní cítění (jazyk, etnicita, tradice...), protože pro ně z politického hlediska nebylo důležité. Je třeba zdůraznit, že *národní princip* není synonymem nacionalismu.

3.4 Lidový protonacionalismus

Tato část se bude zabývat propojením příslušníků národa prostřednictvím národních hnutí vytvářejících pocit kolektivní sounáležitosti. Existují dva druhy protonacionalismu. *Za první jsou formy všeobecné identifikace, jež překračují lokální rámeček a povznášejí se nad své protějšky ohraničující skutečný prostor, v němž lidé tráví většinu svého života. Za druhé existují politické svazky a pojmový aparát vybraných skupin, které jsou bezprostředněji napojeny na stát a instituce a které mají schopnost uskutečnit konečnou generalizaci, denotaci a popularizaci.*²²

Bylo velmi složité postihnout podstatu národního myšlení. Obyčejný lid (a je ho většina) má jiné představy, než vzdělaní úředníci. Od gramotných lidí pak pochází

---

²¹ HOBBSAWM, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 39-40. Politologická řada, sv. 6. ISBN 8085959550.

²² HOBBSAWM, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 47-48. Politologická řada, sv. 6. ISBN 8085959550.

informace, které neposkytnou zcela pravdivý obraz. Nicméně nelze podceňovat vliv psaného slova, které působilo na myšlení obyčejného lidu a slovo mluvené.²³

Zůstává zde ale otázka, jak se vnímají lidé žijící vedle sebe a mluvící stejným jazykem. Věří a uvědomují si, že tvoří jeden národ (jsou jedné národnosti)? Lidé vědí, že hovoří stejným jazykem, i když se v rámci jednoho národa může vyskytnout několik dialektů. Mají menší či větší potíže se vzájemným porozuměním, nicméně si jsou stále vědomi, že i přes jazykové odlišnosti jsou jedním národem.

V dřívějších dobách ani neexistoval *oficiální jazyk*, kterému by se učilo ve školách. Rodiny si předávali podobu jazyka mezi svými členy, nicméně tento jazyk nemohl být považován za národní, jelikož jeho formy mohly být různě zkreslené (od ngramotných rodičů na děti, apod.). Z toho vyplývá, že v každé oblasti se její obyvatelé vždy dorozumívali nějakou stanovenou formou jazyka, které všichni rozuměli.

Národní jazyky tedy nemohou být primárním předpokladem nacionalismu. Některé (ne-li všechny) prvky jazyků jsou totiž ve většině případů vytvořené uměle. Základem mnoha mluvených jazyků jsou dialekty, ze kterých vzniká základ pro národní jazyky. Následně dochází ke sjednocení prvků jazyka, ustanovení gramatických pravidel a jeho oficiální podoby. Dochází také k obohacování jazyka o nová slova. Jako příklad může posloužit spisovná bulharština, která pochází ze západobulharského dialektu, nebo maďarština, jež se vyvinula z různých dialektů 16. století.

Někdy se stávalo, že se v jedné zemi hovořilo dvěma či více jazyky. Bylo tomu tak většinou z politických důvodů. Mnohdy také došlo k tomu, že několik nacionalistů označilo za národní jazyk některý z dialektů, ale tento jazyk se nedokázal udržet a zanikl.

Podle výše zmíněných důvodů je zřejmé, že jazyk nelze považovat za znak národní příslušnosti. Je tomu také proto, že „správným“ jazykem hovořily pouze autority a vzdělanci. Posvátné a „vyšší“ jazyky není možné stanovit jako národní, jelikož jimi nemluví obyčejní lidé, kteří tvoří většinu národa. Výjimku ale tvoří např.

---

²³ CHARTIER, Roger. *The cultural uses of print in early modern France*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1987, „Úvod“. ISBN 0691054991.

Čína, ve které se hovořilo tolika dialekty, že jeden z nich musel být vybrán jako ten, kterému budou všichni rozumět a budou se jím dorozumívat.

V rámci jednoho národa tedy může existovat více jazyků. Jazyk fungoval jako kritérium pouze spíše pro inteligenci, protože pro ni představoval ideologický koncept. Nicméně je nyní jasné, že jeden jazyk neznamenal jeden národ.

Jazyk byl vlastně způsobem, jak rozlišit kulturní společenství. Z hlediska protonacionalismu nemá jazyk zcela hlavní roli, nicméně v moderním pojetí získal význam národní příslušnosti. Tam, kde je forma jazyka propracovaná, může být jednou z příčin protonárodní soudržnosti. Jazyk totiž spojoval vzdělané autority, které jím hovořily; umělý jazyk také pojil ostatní prostřednictvím knihtisku (konec 18. století až 20. století); a oficiální jazyk se později začal šířit skrze vzdělávací systémy.

Jazyk jako takový nemá nic společného s politikou a je jednou z možností, jak dát najevo národní příslušnost. Obecně lze říci, že čím více států existuje, tím více je jazyků. Kulturu lidé nezískávají vzděláním, nýbrž tím, že přísluší k určité etnické skupině. Etnické uvědomění je pro nacionalismus sice důležité, ale není tím, co popuzuje národní hnutí; jde o národní přesvědčení.

S etnickými rozdílnostmi souvisí viditelné národnostní odlišnosti, jako je například barva kůže. V době před moderním nacionalismem tyto rozdíly spíše poukazovaly na odlišné postavení ve společenských vrstvách, než mezi etniky. Lidé se světlou barvou pleti zastávali lepší společenské postavení, než ti s tmavou (např. v Indii).

Dále skrze odlišné fyzické znaky definovala společenství nikoli svou skupinu, nýbrž ostatní etnika. „Hodnotící“ národnost má tendenci viditelné znaky jiných etnických skupin generalizovat a nevnímat detaily, kterými se jejich jednotlivci odlišují (např. Asiaty identifikujeme jako ty, kteří mají žlutou barvu pleti a šikmé oči). V *našem* společenství si všímáme jednotlivých fyzických rozdílů na druhých lidech, nicméně jiným etnikům můžeme připadat naopak „všichni stejní“ my.

Takto není možné vnímat etnickou příslušnost ve vztahu k protonacionalismu (s výjimkou státní tradice v Číně, Koreji a Japonsku, kde je obyvatelstvo etnicky i politicky stejnorodé). V moderním nacionalismu etnické odlišnosti nejsou podstatné.

Je také potřeba poukázat na významnou roli náboženství v moderním nacionalismu a protonacionalismu. Náboženství propojuje své vyznavače prostřednictvím společných zvyků a vytváří jednu „rodinu“ z lidí, kteří v podstatě nemají nic společného. Světová náboženství smazávají etnické, jazykové a politické rozdíly a zahrnují velkou skupinu lidí. Na druhou stranu, kmenová náboženství *se brání* rozšíření mezi jiná etnika a jsou uzavřená v malých skupinách svých vyznavačů.

Náboženství vytváří posvátné idoly, které společenství vyznává, a které utvářejí národ. Symboly protonároda bývají ale velmi obecné. V moderní době se objevovaly snahy o splynutí náboženství a nacionalismu, nicméně vztah nacionalismu, protonacionalismu a náboženství je velmi komplikovaný.

Nicméně nejpodstatnějším ukazatelem protonacionalismu bylo povědomí o současné či minulé spojitosti se stálou politickou entitou. Problémem ale bylo, že politický národ se zaměřoval pouze na privilegovanou vrstvu, kterou tvořila hlavně vyšší a nižší šlechta. Za protonárodní lze považovat spojení národní příslušnosti, politické loajality a politického společenství. Nicméně samotný protonacionalismus nestačí k vytvoření národů. Národy jsou často výsledkem vzniku státu, nikoli jeho základem.

3.5 Pohled z vládní perspektivy

Tato kapitola poukazuje na to, jak nejvyšší zástupci státu rozhodovali o všech jeho aspektech, které prolínaly vrstvy nejvyšší stejně, jako ty nejnižší v rámci území jednoho státu. Stát vedl v evidenci všechny své obyvatele prostřednictvím sčítání lidu, zavedení školní docházky a vojenské služby, čemuž tak bylo od poloviny 19. století. Ke konci 19. století se dostává do povědomí otázka demokratizace, která posiluje slovo obyčejného lidu. Prakticky to ale znamená, že běžný člověk je nucen projevit loajalitu a sledovat nejen zájmy nižší vrstvy, nýbrž i té vyšší.

Další záležitostí, která hrála ve státě důležitou roli, je patriotismus. V tomto smyslu lze ale etnickou příslušnost či společnou historii a jazyk považovat za nedůležité. *Vlastenci* byli vnímáni rovněž opačně, spíše jako nepřátelé, kteří sice opěvovali svou vlast a chtěli její obnovu, která se ale nevztahovala k již historicky existujícímu útvaru, nýbrž k politicky vytvořenému státu. Například v USA toto platí

stále a lidé jsou tím, kým chtějí být. Naopak ve Francii se národnost rovná občanství, tudíž etnické příslušnosti, dějinám a jazyku, což je v definici *národa* nepřípustné.

Demokratizace a patriotismus je proměna poddaných v občany s tendencemi upřednostňovat svůj národ před cizími. Populisticko-demokratický a jakobínský patriotismus je zřejmým příkladem, jak občané prosazují svá práva a hájí své zájmy. Jejich patriotismus přináší ale negativní dopad v podobě hromadných úbytků občanských výhod. Demokratizace měla navrátit občanskou loajalitu a možnost nacionalismu, který formuloval své cíle a byl nezávislý na státu, mimo státní patriotismus. Státy udržovaly patriotismus, který byl posílen skrze symboly a režimy, což způsobovalo upnutí se ke státu, xenofobní postoje a jednodušší mobilizaci. Všechny tyto jevy vedly k vyvolávání projevů rasismu zejména v období před první světovou válkou, kdy došlo k nárůstu národní nesnášenlivosti.

Státy zcela přirozeně usilovali o posílení národního uvědomění, *a to především prostřednictvím základních škol, s cílem rozšiřovat ideu a odkaz „národa“, vštěpovat oddanost k národu a všechny pevně vázat k vlasti a vlajce, přičemž za tímto účelem se často „vymýšleli tradice“ nebo dokonce národy.*²⁴ I když je toto vše v režii vlády, nejedná se o manipulaci „shora“, ale souvisí to s lidovou xenofobií (přítomné jsou nacionalistické postoje...).

Spojení státního patriotismu a nestátního nacionalismu bylo velmi riskantní kvůli homogenitě národů (států). Jednoduše totiž mohlo dojít ke kontranacionalismu, tedy sjednocování obyvatelstva v rámci jednoho státu při modernizaci nacionalismu, jednak v závislosti na území, a klíčovým byl také používaný jazyk (důležité ve školství). Elity mohly používat jazyk *vznešený*, např. latinu (při konferencích, apod.). Stále ale význam mluveného jazyka stoupá, a to i v zábavním průmyslu (filmy, televize, rozhlas...).

Mnoho panovníků stanovilo *národní* jazyk čistě z racionálních a praktických důvodů. Cílem bylo, aby tímto jazykem hovořilo co nejvíce lidí (např. rozhodnutí Josefa II., který určil jako úřední jazyk němčinu). Tento postup ale není zcela běžný, spíše vzácný.

---

²⁴ E. J. Hobsbawm, „Mass-producing traditions: Europe 1870-1919“ in E. J. Hobsbawm a T. Ranger (red.), *The Invention of Tradition*, Cambridge 1983, kap. 7, Guy Vincent, *L'École primaire française: Etudes sociologique*, Lyon 1980, kap. 8: „L'École et la nation“, zejména ss. 188-193

Jazyk byl sice ukazatelem národní příslušnosti, (nicméně nebyl jediným) a jeho role ve státě byla mnohem komplikovanější, což dokládají i habsburští statistikové. Národní příslušnost se netýká jednotlivce, ale celého společenství a vyžaduje *studium „situace, demarkačních a klimatických podmínek, a navíc také antropologické a etnologické studie fyzických a rozumových schopností, vnějších a vnitřních rysů daného lidu, jeho obyčejů, mravů atd.“*²⁵

V první polovině 19. století se jazyk stal zdrojem územních konfliktů, což se předtím nestávalo. Podle časopisu *Revue* odlišují jeden národ od druhého tradice, zvyky a právě jazyk a ty jsou tím, co tvoří jeho hranice, nikoli zeměpisné jevy (hory, řeky, ...). Jazyk je faktorem vnitrostátní politiky i mezinárodní diplomacie. Byl také jediným aspektem, který se dal spočítat, jelikož si ho obyvatelé vybrali na základě politické volby, a uvést v tabulkách.²⁶

Jazyk a národní příslušnost stály na stejné úrovni, aniž by to tak kdokoli dříve určil. Lidé si nevybírají, do jaké se narodí rodiny a jaké řeči se budou od narození učit. Výběr jazyka byl pak možný (zminěno výše) při sčítání lidu, kde si občané zvolili nejen národní příslušnost, ale také jazyk.

3.6 Proměna nacionalismu (1870 – 1918)

Kapitola *Proměna nacionalismu* se zaměří na změny, které v uvedeném období proběhly. Evropské národy si dosažením určitého stupně vývoje začaly stále více uvědomovat svou sílu a touhu po politické moci. Politická myšlenka národa se začala projevat od roku 1789, tedy po Francouzské revoluci. O necelých sto let později (1880 – 1914) pak začal nacionalismus zaznamenávat nejvýraznější změny. Nevycházel už z *prahového principu* (který byl v liberalismu zásadní), ale tím, jak přibývalo množství národů na jednom území, stával se jediným ukazatelem národní příslušnosti jazyk a etnická příslušnost a vzrostl důraz na politický národ (vliv na národní cítění).

Jazyk a etnikum, pro něž neexistovaly žádné teorie, které by předpokládaly nějaký genetický původ, byly dlouhodobě dominantní ukazatelé. Pro Němce a Italy byly jedinou záležitostí, která pro ně představovala národní identitu a stavební kámen

---

²⁵ BRIX, Emil. *Die Umgangssprachen in Altösterreich zwischen Agitation und Assimilation: die Sprachenstatistik in den zisleithanischen Volkszählungen, 1880 bis 1910*. Wien: Böhlau, 1982, s. 76. ISBN 3205087453. Zde podaný popis debat, jež probíhaly mezi statistiky, se opírá o tuto práci.

²⁶ tamtéž s. 90

k vytvoření jednotného státu. V Německu tvořilo obyčejný lid nezbytnou složku obyvatelstva (zejména koncem 18. století) a tím byla důležitost jazyka, kterým tato většina hovořila, ještě významnější. V jiných zemích tomu tak ale nebylo a sledovaly spíše politickou nezávislost.

Dochází k zintenzivnění „národnostní otázky“ a vznikají potíže ve vnitrostátní politice (v období před první světovou válkou). Výsledkem byl mimo jiné vznik pravicových hnutí i v místech, kde dříve nebyla, a zvýšený výskyt politické xenofobie.

Ve druhé polovině 19. století stále více posiloval etnický nacionalismus kvůli rozšířené migraci národů. Objevil se termín *rasy* a docházelo k jejich odlišování zejména na základě barvy pleti, podle které se dané národy separují. Tuto myšlenku ještě více podpořil darwinovský evolucionismus, který vychází z toho, že vytlačování jiných ras je geneticky určené. Je zde tedy zřejmé propojení nacionalismu a rasismu – tendencí vypudit cizí rasy, stejně jako spojitost mezi jazykovým nacionalismem a vytlačováním vlivů a slov cizích jazyků. Lze tedy říci, že *rasa* se stala synonymem pro *národ*. Etnický a jazykový nacionalismus se vzájemně doplňovaly.

V 80. letech 19. století vznikala uměle vytvořená i skutečná společenství, která byla považována za národnosti. Tyto situace vyvolávaly vlny nesouhlasu ze stran tradičních skupin. Pod vlivem moderny vznikaly nové třídy a vrstvy, či pokračovala stále rozsáhlejší migrace.

3.6.1 Politické změny

Změny zaznamenala i politická sféra. Ve stále více státech docházelo k demokratizaci politiky a vyvíjely se z nich administrativní státy, které silně ovlivňovaly a mobilizovaly své občany. Platí, že co jeden jazyk, to jeden národ. Jazyk byl úředně uznaný a jazykový nacionalismus jeho prostřednictvím řídil stát.

Základními potížemi jazykového nacionalismu nebyla kultura nebo nedostatečné porozumění, nýbrž problémy s mocí, společenským postavením a ideologií. Při *vytváření* jazyka měl silný vliv právě politicko-ideologický prvek. Jazyk

jednoho konkrétního národa není podstatou národního uvědomění, je spíše kulturním artefaktem (Einar Haugen).²⁷

Jazyky se uzpůsobují tak, aby co nejvíce vypadaly jako patřící svému národu, takže dochází k jejich manipulaci, v níž velkou roli hraje právě státní moc. Díky tomu se dostávají do škol a úřadů. Použití jazyka má ve společnosti různé účely, a to bez ohledu na jeho symboliku. Jak jazyk psaný, používaný pro veřejné účely, tak jazyk hovorový, mohly vedle sebe existovat bez jakýchkoli potíží. Pro negramotné občany existovala ale pouze řeč hovorová, jelikož úřední slovní zásoba pro ně neměla žádný význam, jednoduše ji nepoužívali.

Závěrem lze uvést, že jak ve vysoké aristokracii, tak v nízké společenské vrstvě neměl jazykový nacionalismus příliš důležitou roli. Dělnická vrstva nepocítovala hendikep v tom, že spisovný jazyk neovládá. Nicméně, o jazykový nacionalismus se zajímala střední buržoazie, jako jsou např. novináři či učitelé, kteří zdůrazňovali význam tvorby jazyka, jež se stal prostředníkem středního vzdělávání.

Na některých místech byla nezbytná obrana oslabeného jazyka, což znamenalo podporu tradic před moderními prvky, které se prolínaly celým společenstvím. V nižší střední vrstvě byl nacionalismus spojován s liberalismem a projevem xenofobní (radikální)pravic. Např. v roce 1870 ve Francii se to projevovalo dvojnázností termínů *vlast* a *vlastenectví*.²⁸

3.6.2 Nacionalismus a Socialismus

Nižší buržoazii poskytoval nacionalismus národní identitu na rozdíl od prostého lidu, který nevládnul výrobní prostředky, a který získával svou národní totožnost prostřednictvím národních hnutí. Zájmy lidu se totiž nemusí shodovat se zájmy národa, který je reprezentován právě buržoazií: „bohatství národa je totožné s chudobou lidu“ (*K. Marx, Kapitál I, Praha 1978, str. 706*). Národ nelze definovat jako

---

²⁷ HAUGEN, Einar. *Language Conflicts and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Haag, 1966; od téhož autora „The Scandinavian languages as cultural artifacts“ in Joshua A. Fishman, Charles A. Ferguson, Džjotindra Das Gupta (red.), *Language Problems of Developing Nations*, New York-Londýn-Sydney-Toronto 1968, ss. 267-284.

²⁸ DUBOIS, Jean. *Le Vocabulaire politique et social en France de 1869 à 1872*. Paříž, nedat.-1972, s. 65, bod 3665. Ve *Vocabulaire des proclamations électorales* A. Prosta, který rozebírá pravicový posun „národní“ terminologie v tomto období (zejména ss. 52-53, 64-65), termín „nacionalismus“ není dosud zaznamenán a nevyskytuje se v něm.

skupinu lidí se stejnými zájmy, nýbrž na základě toho, jaké mají mezi sebou vztahy a vztahem jednotlivce ke společnosti. Členy národa nelze určit jedním vztahem, protože nemají ve společnosti stejné místo: tím se liší národ od třídy.²⁹

Nižší střední vrstva se nepovažovala za třídu, nýbrž za ty, kteří projevují loajalitu své vlasti. Pro nacionalismus před rokem 1914 bylo typické, že nepodporoval nová proletářská hnutí, jelikož byla internacionalistická, což bylo v úplném rozporu s myšlenkou nacionalismu. Vyplyvá z toho zřejmý střet idejí nacionalismu a socialismu. Společně tyto proudy nemohly existovat v případě, že jeden „zvítězil“, druhý se musel stáhnout. Na tuto situaci poukázal válečný střet roku 1914, kdy se projevil národní princip, a utlačil tak sociální internacionalismus.

Na druhou stranu, politický tlak na obyvatelstvo, zejména vliv socialistický nebo náboženský, nebyly ve vzájemném rozporu. Pro nezávislost státu byly často efektivnější sociální a národnostní požadavky, než ty nacionalistické, které byly důležité pouze pro nižší střední vrstvu. Jako příklad lze uvést Polsko, v němž po rozdělení došlo k jeho opětovnému sjednocení díky osvobození pod vedením Polské socialistické strany, nikoli politickými hnutími.

3.6.3 Politické názory v dopisech

V souvislosti s politickými názory, které vyjadřovali pracující lidé ve své korespondenci, lze provést jejich rozbor z pohledu tří protikladů. Hobsbawm uvádí tyto: *bohaté a chudé, válku a mír a řád a rozvrat*. Národní příslušnost byla jedním z důvodů rozporů mezi chudými a bohatými. Mezi těmito dvěma protipóly (nadřízený a podřízený, statkář a rolník, ...) byl zřejmý nesoulad, o čemž informovali rovněž dopisy popisující, jak bylo s chudými zacházeno podřadně a jak válka ničila jejich uspořádané životy a práci. Obecně tento fakt poukazoval na nenávisť k válce a touhu po míru ruku v ruce s národnostním cítěním. „Národnostní cítění se v těchto argumentech objevuje pouze nepřímou, a to hlavně proto, že až do roku 1918 národnostní cítění mezi širokými masami lidu dosud nevykrytalizovalo ve stabilní součást vědomí,

---

²⁹ HROCH, Miroslav. *Evropská národní hnutí v 19. století: Společenské předpoklady vzniku novodobých národů*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986, 31 - 43.

nebo proto, že lidé si ještě nebyli vědomi rozporu mezi věrností ke státu a k národu, nebo že se ještě mezi těmito možnostmi jasně nerozhodli.“³⁰

Ke shrnutí lze říci, že o národním vědomí toho není příliš mnoho známo. Získávání politického, sociálního i národního vědomí nelze zcela oddělit, jelikož všechna spolu v nějakém směru souvisí. Jejich vývoj není přímý a navzájem se neomezují.

3.7 Vrchol nacionalismu (1918 – 1950)

Tato kapitola je volným pokračováním kapitoly předešlé a informuje o změnách nacionalismu a národních ekonomik, které nastaly ve výše zmíněném období. Koncem první světové války dosahuje *národní princip* svého vrcholu, z čehož vyplývají dva hlavní důsledky. Prvním z nich je rozpad velkých říší skládajících se z několika národů ve střední a západní Evropě. Druhým byly převraty v Rusku a mobilizace mas skrze sociální revoluce.

V roce 1913 se projevovaly snahy o návrat ke světové ekonomice, což nebylo možné. Dochází k podpoře podnikání a kapitalistické ekonomiky, které byly v režii vlády a která nad nimi měla moc. Válka kapitalismus urychlila. Meziválečné hospodářské krize posílily soběstačnou *národní ekonomiku*. Po mezinárodní ekonomické krizi kapitalismus z ekonomických systémů států ustoupil.

3.7.1 „Mnohanárodnosti“

Jak starší, tak nové státy, jež vznikly na základech těch původních, v sobě zahrnovaly často více než jednu národnost. Rozdíl ale spočíval v tom, že některé z těch národností nebyly zdaleka tak rozsáhlé a staly se utlačovanými – *utlačované menšiny*. V době po první světové válce a následně ve třicátých letech byly menšiny odsouvány stále více na okraj – za hranice státu. Příkladem může být *masové vyhánění a dokonce genocida na jižním okraji Evropy, které se začaly objevovat během první světové války a po ní, když se Turci roku 1915 dali do hromadného vyhlazování Arménů a když*

---

³⁰ HANÁK, Petr. *Die Ausflösung: „Die Volksmeinung während des letzten Kriegsjahres in Österreich-Ungarn“*. s. 62.

po řecko-turecké válce z roku 1922 vyhnali z Malé Asie 1,3 až 1,5 miliónu Řeků, kteří zde žili již od dob Homérových.³¹

Stejnorodého státu mohlo být dosaženo pouze barbarskými způsoby. Nacionalismus malých národů projevuje stejný odpor k menšinám jako (slovy V. I. Lenina) k *velkonárodnímu šovinismu*. Wilsonovská a leninská národní politika představovala pokus o řešení nejzávažnějších mezinárodně politických konfliktů, které se již v této době zdály odvěkými. Národní stát nebo autonomie, národní sebeurčení byly jejich nejpřirozenějším řešením. Že nakonec nebyly řešením skutečným, plynulo mimo jiné z všeobecně známého faktu, že se ve většině nově vzniklých států po první světové válce nejednalo o státy národní ve smyslu etnické homogenity, neboť struktura obyvatel prostě neumožňovala vést politickou hranici souvisle s hranicí etnickou, nehledě k významu historických hranic a přírodních podmínek.³²

Významnější je ale fakt, že *národní myšlenka* nebyla ve shodě s identifikací s nějakým národem. Stávalo se, že i když příslušníci národa hovořili jedním jazykem, inklinovali k národnosti jiné. Například v novém Československu chtěli být Slováci Slováky, nikoli splynout s českým obyvatelstvem. Neměli zájem v identifikaci s národem, který jim byl nadefinován jeho mluvčími.

Podle versailleského narovnání se nacionalismus stále rozšiřoval a získával i podoby, které nejsou pro Evropu příliš typické. V zemích, které dnes lze označit za *třetí svět*, dochází k *národnímu osvobození*, mezi marxisty často nazýváno jako *národní* a *sociální* osvobození. Osvobozenecká hnutí vycházela z nenávisťi proti „viditelným“ cizincům, tedy těm, kteří měli jinou barvu pleti, odlišné oblečení nebo zvyky, ...

Imperialistická hnutí vytvářeli intelektuálové. „Třebaže není pochyb o tom, že ideologie typu pangermánství, jež podporovaly imperialistickou expanzi a jež se zrodily v srdci nacionálně orientované Evropy, svědčily o příbuznosti s nacionalismem, kulturní nebo geopolitické hnutí jako panarabismus, latinský

---

³¹ MACARTNEY, C. A. *Encyclopedia of the Social Sciences*. New York, 1934, sv. 13, 200 – 205, heslo „Refugees“; EDDY, Charles B. *Greece and the Greek refugees*. London: G. Allen, [1931]. Je nutné dodat, že Řekové vyhnali 400 000 Turků.

³² ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: Evropské dlouhé 19. století*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 162 - 163. ISBN 8072544063.

panamerikanismus nebo panafricanismus nebyly nacionalismem dokonce ani v tomto omezeném smyslu, nýbrž supranacionalismem.³³

Ze starého nacionalismu zůstalo, že menšiny žily za hranicemi národa (například Slovinci v Rakousku). Státy chtěly rozšiřovat svá území, což nemělo příznivý vliv právě na cizince nebo na domácí menšiny. Nově se objevily cíle, které byly spíše separatistické, než sjednocující, a to zejména v národních státech západní Evropy v podobě více politické (než v kulturní).

Eric Hobsbawm přesvědčivě ukázal, jak silné byly vlivy nacionalismu rovněž v internacionalistickém hnutí, i když zároveň zdůrazňoval, jak málo je ještě o této problematice známo. Nemluvě ani o silném proudu socialistických hnutí, která spojila dělnické a národní hnutí s tím, že vykořisťovaní lidé trpí stejně jako dělníci, a že emancipace v jednom směru podporuje emancipaci v tom druhém.³⁴

Menšinová hnutí probíhala ve stejném duchu jako hnutí národní. Hlavní rozdíl ale spočíval v tom, že se nechtěla stát národem, ale usilovala o rovnocenná práva v politice a kultuře. Nejdůležitějším rozdílem mezi národními a menšinovými hnutími je tedy úloha vnějšího faktoru. Jinak řečeno, to, jak si menšinová hnutí počínala, záviselo na mocenských postojích mimo menšinu, tedy na přístupu národa. Menšinová a národní hnutí byla v mezinárodních vztazích významově srovnatelná pouze na Balkáně.³⁵

Média, sport a nacionalismus

Po roce 1918 byl nacionalismus podporován prostřednictvím moderních hromadných sdělovacích prostředků (tisk, film, rozhlas), jež sjednocovaly své *konzumenty* ideologiemi a staly se manipulačními nástroji ve prospěch státu. Klíčovým na tomto faktu bylo, že média dosáhla toho, aby se národní symboly staly součástí života všech obyvatel. Stíraly hranice mezi soukromím a veřejnou národní sférou.

---

³³ HOBBSAWM, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 133. Politologická řada, sv. 6. ISBN 8085959550.

³⁴ ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: Evropské „dlouhé“ století*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, s. 130. ISBN 8072544063.

³⁵ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století v komparativní perspektivě*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, 178 - 179. ISBN 8085899167.

Dalším zajímavým prostředkem, který vedl ke smývání hranic, byl sport. Sport fungoval jako symbol národních států. V minulosti byl sport pouze záležitostí mocenských společenských vrstev, ale po uskutečnění prvních Olympijských her došlo ke změně. Během sportovních utkání vznikala přirozená rivalita mezi jednotlivými národy, nicméně se vše odehrávalo v přátelské rovině. Sportovec reprezentující stát dodnes působí jako pomyslné spojení všech příslušníků jednoho národa, kteří ho podporují a skrze něj projevují hrdost na svůj národ.

3.8 Nacionalismus na konci 20. století

V této kapitole popisuje Hobsbawm problémy s nárůstem nacionalistických konfliktů (a to zejména kolem roku 1989). Rupnik odcitoval v periodiku *Nová přítomnost* Hobsbawmova slova, který pronesl, že *jsme svědky horečky způsobené zhroucením komunismu, o které není známo, jestli poleví.*³⁶

Důraz klade na to, že nesoulady mezi etnickými skupinami jsou mnohem starší, než politický nacionalismus a je potřeba to takto vnímat. Evropu neohrožovalo to, že byla roztržena na malé národy, ale to, že tyto národy chtěly vytvořit vlastní národní státy. V meziválečném období byly příčinami válek v Evropě i nadále etnické či historické důvody (zejména v Evropě východní), jejichž následky se promítaly až do konce 20. století. Evropa musela překonat nikoli ideu národa, ale fikci nevyhnutelné jednotky lidu, národa, dějin, jazyka a státu.³⁷

Po roce 1989 se ještě více začaly objevovat tendence separatistického nacionalismu a jednotlivé země pro své území požadovaly určitou míru autonomie. Tyto tendence byly starším odrazem z období po první světové válce. Separatismus a rozvratnictví byly častým projevem etnických skupin. Nacionalismus již nebyl dějinnou silou, jako tomu bylo během francouzské revoluce a jeho historický význam se změnil.

K budoucí predikaci určuje Hobsbawm životaschopnost států kolem 2,5 milionů obyvatel. V souvislosti se vznikem nových malých států zavádí termín „libanonizace“ namísto hojně používaného pojmu „balkanizace“. V závěru konstatuje,

³⁶ O nacionalismu a rozpadávání států. *Nová přítomnost: nezávislý měsíčník*. 1996, č. 8.

³⁷ SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha: Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy, sv. 7. ISBN 8071063932.

že nacionalismus není globální politickým programem a že heslo sebeurčení programů již nenabízí program pro 21. století.³⁸

---

³⁸ Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita. *Politický časopis* [online]. 2000, č. 2 [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2000/2/2000-2-7-Bal%C2%B0k-Recenze-Hobsbawm-N%E2%80%A0rody%20a%20nacionalismus%20od%20roku%201780.pdf>

4 Komparace teorií nacionalismu podle E. Gellnera, B. Andersona a E. J. Hobsbawma

Jak již napovídá název, kapitola poskytne srovnání tří konkrétních teorií jednotlivých autorů. Předešlé části zmapovali, jak tito teoretici pohlíží na nacionalismus a jak ho vnímají v určitém kontextu. Tato kapitola podá přehled, co mají zmíněné tři teorie společné a v čem se naopak rozcházejí.

Nacionalismus samotný se vyvinul z politického kontextu a navázal na sebe hodnotící, často negativní, konotace. Získal tak mnoho různorodých interpretací na základě různých úhlů pohledů na národ.³⁹ Toto tvrzení lze považovat za obecně platné, alespoň pro prvního z výše zmíněných autorů – Ernesta Gellnera. **E. Gellner** pracuje s pojmem stát (národ) jako s produktem nacionalismu, který je založen na politickém principu. Zmiňuje postupný vývoj politických systémů, který je přirozený v souvislosti s modernizací. Jakékoliv radikální změny jsou v tomto směru tudíž nepřijatelné.

Podle Gellnera je stát výtvorem nacionalismu a v žádném případě to nemůže být naopak. Kořeny nacionalismu lze najít v modernizaci, čímž se tento autor řadí mezi teoretiky s modernistickým pohledem na vznik nacionalismu. S modernizací a industrializací dochází kromě vzniku nacionalismu také ke zvýšené sociální mobilitě, anonymitě, vzdělávání a ke změně pracovních příležitostí (lidé již tak často nepracují na dělnických pozicích).

Dalšími prvky nacionalismu, které Gellner zmiňuje ve svých pracích, je poznatek, že vyspělé národy s dobrou, nejen ekonomickou, situací tolik netíhnou k nacionalismu, jelikož nemají tak silnou potřebu vyhledávat oporu v této myšlence spojující *vyznavače* jednoho národa. E. Gellner také hovoří o regionalismu a tendencích národa rozšiřovat své území a o snaze o nezávislost a suverenitu.

Ve svých teoriích shrnuje, že negativní důsledky, které nacionalismus přinesl, je potřeba potlačovat. Mezi zásadní důsledky řadí národnostní roztržičnost a migraci.

---

³⁹ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 9788074190100.

Na závěr uvádí, že z modernizace vyplývající nacionalismus ovlivňuje všechny jedince a nedá se mu vyhnout.

Benedict Anderson, který byl mimo jiné marxistickým historikem, popisuje národy jako *imagined communities*. Jinými slovy, *národ jako skupina může existovat pouze tehdy, jestliže si jeho příslušníci dokážou představit, že patří k pospolitosti lidí, z nichž většinu neznají a nikdy nepoznají.*⁴⁰ Anderson tedy, na rozdíl od Gellnera, staví ústřední myšlenku nacionalismu na tvrzení, že národ tvoří společné národní uvědomění. Zdůrazňuje důležitost tištěného jazyka, který je hlavním nástrojem utváření společného národa. Jazyk v tištěné podobě měl velký vliv na celou společnost a B. Anderson na něj kladl velmi vysoký důraz. Zmiňuje, že nejprve tištěný jazyk používali vzdělané elity, jelikož se veškeré texty objevovaly ve *vznešené* latině. Postupně se nicméně začaly rozšiřovat jazyky národní, které byly všem přístupné, a každý jim rozuměl. Elitní latina byla nahrazena společným národním jazykem, který integroval své mluvčí. Jazyk tedy zastával rovněž funkci demokratizace.

B. Anderson také hovoří o posílení nacionalismu v souvislosti se sekularizací. Lidé přicházeli o své jistoty a pocit integrace, které jim předtím nabízelo náboženství. Toto období se stalo impulzem pro zvýšené projevy národního vědomí a prosazování národních myšlenek stejně, jako to vedlo k silnějším projevům vlastní suverenity.

Benedict Anderson, jako stále žijící badatel, zmiňuje novodobé *sdílení národa*, a to prostřednictvím internetu a sociálních sítí. Tento přístup hodnotí pozitivně, stejně jako celý nacionalismus. Na otázku, proč lidé kvůli svému národu zabíjejí a umírají, odpovídá, že v některých situacích se nacionalismus projevuje v přehnaných formách a jednoduše je to odchylka od normy.

E. J. Hobsbawm se v mnoha svých poznátcích shoduje s E. Gellnerem. Hobsbawm rovněž souhlasí s tvrzením, že národ je jednotný politický celek. Národ není uzavřený – ohraničený a netvoří ho území, na kterém se rozkládá. Shodují se také v klíčové myšlence, která říká, že nacionalismus vytváří národ, nikoli naopak. V čem ale s Gellnerem nesouhlasí, je pohled na národ ze shora, tedy měřítkem jsou názory autorit a intelektuálů. Hobsbawm uvádí, že je potřeba zaznamenávat i myšlenky

---

⁴⁰ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 9788074190100.

obyčejného lidu, což má rovněž směrodatnou hodnotu. Také zmiňuje, že i v rámci jednoho státu dochází k nerovnoměrnému vývoji národního vědomí.

Hobsbawm se také věnuje tématu národních hnutí a zdůrazňuje, že se liší podle toho, v jaké části Evropy se uskutečňují, zatímco E. Geller se zaměřoval spíše jen na Evropu západní. Vždy se jedná o odlišný podnět a cíl jednotlivých národních hnutí. V teoriích E. J. Hobsbawma je jasně zřetelný vliv marxismu, který se odráží v jeho myšlenkách nacionalismu. Ti, kteří nevlastní výrobní prostředky *bojují* proti vládnoucí vrstvě a nacionalismus jim je oporou. Nacionalismus nižší vrstvě, která se nepovažuje za třídu, poskytuje národní identitu.

Ve svých tvrzeních zmiňuje Hobsbawm také jazyk. Nicméně, na rozdíl od B. Andersona, ho v teorii nacionalismu nepovažuje za signifikantní. Jazyk je pouze národním artefaktem a nehraje důležitou roli. Do stejné pozice staví i etnicitu a území. Co je podstatné, jsou společné národní cíle a zájmy. Vyzdvihuje zejména politické ambice, s čímž se opět shoduje s E. Gellnerem stejně, jako s poznatkem, že nacionalismus v moderní době plodí zvýšenou migraci a nové společenské vrstvy.

5 Závěr

V závěrečné části této práce bych chtěla stručně shrnout klíčové poznatky, kterých jsem zpracováním tématu dosáhla. Cílem této bakalářské práce bylo provést rozbor tří teorií nacionalismu podle Ernesta Gellnera, Benedicta Andersona a E. J. Hobsbawma a ve finální části práce provést srovnání teorií těchto autorů.

Ernest Gellner pracuje ve své knize *Národy a nacionalismus* (1983) s tvrzením, že nacionalismus vyvstává z modernizace a industrializace. Tento jev poukazuje na postupnou proměnu společnosti, která už není uzavřenou komunitou, ale naopak, industrializace způsobuje zvyšující se sociální mobilitu, a také zdůrazňuje důležitost jednotlivců, kteří chtějí dosáhnout úspěchu. Každý se chce nějakým způsobem prosadit, a aby toto bylo možné, je zde potřeba nového zdroje soudružnosti, který nabízí právě nacionalismus. Z toho vyplývá, že nacionalismus odpověděl na volání tehdejší situace a potřeb společnosti. Podle E. Gellnera se od nacionalismu nelze odtrhnout, jelikož se společnost už nikdy nenavrátila k předmoderním lojalitám a společným národním identitám.

Benedict Anderson ve své nejznámější knize *Představy společenství* (2008) řeší problematiku národa a vliv nacionalismu na období komunistického internacionalismu a globalizace. Je zastáncem marxistického názoru, který tvrdí, že *nacionalismus je jednou z buržoazních ideologií*. Nacionalismus vnímá jako nástroj vládnoucí třídy proti sociálním revolucím. Národ definoval jako *společenství existující pouze v představách*, neboli jinými slovy, *národy jsou obrazy v mysli*. Tuto teorii opírá o tvrzení, že existence národního společenství vlastně není možná, jelikož mezi jednotlivci této skupiny nefunguje žádná interakce. Aby tomu bylo naopak, muselo by dojít k osobnímu setkání všech těchto jednotlivců, což je nereálné. B. Anderson shrnuje, že národy jako imaginární útvary byly vytvořeny výchovou, masovými médii a procesem politické socializace.

E. J. Hobsbawm do značné míry souhlasí s teorií, že národy jsou zejména politická společenství, nikoli etnická, což také uvádí ve své knize *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita* (2000). Podle jeho názoru jsou do značné míry *vynalezenými tradicemi* (1983). E. J. Hobsbawm se neztotožnil s teorií, že národy vychází ze společných etnických kořenů a tvrdil, že víra ve společnou

historickou kontinuitu je mýtus. *Národy vytváří nacionalismus, nemůže to být v žádném případě naopak.*

Obecná myšlenka přináležitosti k národu se objevila až koncem 19. století a je spojena se vznikem národních symbolů – hymen, vlajek, atd., ale také souvisí s narůstajícím počtem jedinců, kteří získávali vzdělání, na což navázala stále se rozšiřující masová gramotnost.⁴¹

Z výše zmíněných informací vyplývá, že Ernest Gellner a E. J. Hobsbawm mají v mnoha tvrzeních stejný názor, a to zejména v kladení důrazu na národ jako stát ve smyslu politické entity. B. Anderson se spíše zaměřuje na kulturní a teritoriální jednotu národa. Nicméně všichni autoři se shodují v tom, že každá země pocítuje určitým způsobem národní sounáležitost a touhu upřednostňovat svůj národ před těmi ostatními, ať už radikálními či méně výraznými metodami.

---

⁴¹ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 8086432955.

6 Seznam použitých zdrojů

6.1 Seznam knižních zdrojů

ANDERSON, Benedict R. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2008. Limes (Karolinum). ISBN 9788024614908.

BRIX, Emil. *Die Umgangssprachen in Altösterreich zwischen Agitation und Assimilation: die Sprachenstatistik in den zisleithanischen Volkszählungen, 1880 bis 1910*. Wien: Böhlau, 1982, s. 76. ISBN 3205087453.

CHARTIER, Roger. *The cultural uses of print in early modern France*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1987, Úvod. ISBN 0691054991.

EDDY, Charles B. *Greece and the Greek refugees*. London: G. Allen, [1931].

FISHMAN, Joshua A, Charles A FERGUSON a Jyotirindra DASGUPTA. *Language problems of developing nations*. New York: Wiley, [1968], 267 - 284.

GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.

HANÁK, Petr. *Die Ausflösung: „Die Volksmeinung während des letzten Kriegsjahres in Österreich-Ungarn“*. s. 62.

HAUGEN, Einar. *Language Conflicts and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Haag, 1966.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 8086432955.

HOBSBAWM, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 19. Politologická řada, sv. 6. ISBN 8085959550.

HOBSBAWM, E a T RANGER. *The Invention of tradition*. New York: Cambridge University Press, 1983, kap. 7. ISBN 0521246458.

HROCH, Miroslav. *Evropská národní hnutí v 19. století: Společenské předpoklady vzniku novodobých národů*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986, 31 - 43.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 9788074190100

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století v komparativní perspektivě*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, 178 - 179. ISBN 8085899167.

MACARTNEY, C. A. *Encyclopedia of the Social Sciences*. New York, 1934, sv. 13, 200 - 205.

PROST, Antoine. *Vocabulaire des proclamations électorales de 1881, 1885 et 1889*. [1. éd.]. Paris: Presses universitaires de France, 1974. Publications de la Sorbonne, 9.

ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: Evropské "dlouhé" 19. století*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, s. 150. ISBN 8072544063.

SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha: Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy, sv. 7. ISBN 8071063932.

6.2 Seznam periodik

FIALA, Jaroslav. Národ jako představa. *Respekt*. 2009, roč. 20, 15-26.

RÁKOSNÍK, Jakub. Ernest Gellner, Nacionalismus. *Časopis Národního muzea: Řada historická*. 2004, roč. 173, 1-4.

ŠVANDA, Pavel. Úděl a výzva nacionalismu. *Revue politika: politika – společnost – kultura*. 2003, 1(14), 11-12, s. 12.

O nacionalismu a rozpadávání států. *Nová přítomnost: nezávislý měsíčník*. 1996, č. 8.

6.3 Seznam použitých internetových zdrojů

Benedict Anderson. *Goodreads* [online]. 2014 [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://www.goodreads.com/author/show/5847920.Benedict_Anderson

Benedict Anderson. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2013 [cit. 2014-11-11]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Benedict_Anderson

Forum 2000. In: MUSIL, Jiří. *Odpolední zasedání 14. října* [online]. 2004 [cit. 2014-11-09]. Dostupné z: [http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-](http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/odpoledni-zasedani-14-rijna/)

[2000/1998/prepisy/odpoledni-zasedani-14-rijna/](http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/odpoledni-zasedani-14-rijna/)

Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita. *Politický časopis* [online]. 2000, č. 2 [cit. 2015-03-23]. Dostupné z:

<http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2000/2/2000-2-7-Bal%C2%B0k->

[Recenze-Hobsbawm-](http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2000/2/2000-2-7-Bal%C2%B0k-)

[N%E2%80%A0rody%20a%20nacionalismus%20od%20roku%201780.pdf](http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2000/2/2000-2-7-Bal%C2%B0k-)